

Wat heb je gedaan vandaag?

*Een onderzoek naar opvang en educatie rond de basisschool:
aanbod, wensen en behoeften*

*Annemiek Veen
Marianne Boogaard
Ruben Fukkink
Marja Valkestijn*

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Veen, A., Boogaard, M., Fukkink, R. & Valkestijn, M.

Wat heb je gedaan vandaag? Een onderzoek naar opvang en educatie rond de basisschool: aanbod, wensen en behoeften. Annemiek Veen, Marianne Boogaard, Ruben Fukkink. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam (SCO-rapport nr.790 – projectnummer 40281) Marja Valkestijn, Utrecht: Nederlands Jeugd instituut (NJI)

ISBN 978-90-6813-852-8

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

SCO-Kohnstamm Instituut

Nieuwe Prinsengracht 130, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

tel.: 020-525 1201

<http://www.sco-kohnstammstituut.uva.nl>

Copyright © SCO-Kohnstamm Instituut, 2008

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond.....	1
1.2	Afbakening probleemgebied	3
1.3	Vraagstelling	5
1.4	Opbouw van het rapport.....	6
2	Onderzoeksopzet	7
2.1	Aanpak van het onderzoek	7
2.2	Instrumenten.....	10
3	Resultaten: het aanbod	11
3.1	Globale schets van de acht locaties	11
3.2	Typering van het aanbod	15
3.3	Onderdelen van het aanbod	16
3.4	Samenwerking en organisatie.....	22
3.5	Pedagogische visie	25
3.6	De toekomst	30
3.7	Gerealiseerde kwaliteitsaspecten.....	31
4	Resultaten: de ouders	35
4.1	Samenstelling van de respondentgroep(en).....	35
4.2	Ouders die <u>geen</u> gebruikmaken van buitenschoolse opvang	38
4.3	Ouders die <u>wel</u> gebruikmaken van buitenschoolse opvang	40
4.4	Wat vinden ouders belangrijk?.....	43
4.5	Behoeften van ouders	46
4.6	Samenvatting van de opvattingen van de ouders	47
5	Resultaten: de kinderen	49
5.1	Beschrijving van de opzet en steekproef van de kinderen.....	49
5.2	Algemene beschrijving: wat doen kinderen de hele dag?	50
5.3	Vervoer: naar school en weer terug en andere bestemmingen	58
5.4	De belangrijkste patronen en de rol van ouders daarbij	58

6	Conclusies	61
	Literatuur	71
	Bijlage	75
	Recent uitgegeven publicaties van het SCO-Kohnstamm Instituut	77
	Het ECO3.....	78

1 Inleiding

In dit eerste hoofdstuk schetsen we kort de achtergrond en aanleiding voor het onderzoek: uitbreiding van het aanbod en de deelname aan de diverse vormen van buitenschoolse opvang en andere voorzieningen rond het onderwijs. Doel van het onderzoek is tweeledig, ten eerste zal een schets worden gegeven van het aanbod, ten tweede zal een antwoord worden gezocht op de vraag in hoeverre het huidige aanbod aansluit op de behoeften van ouders en kinderen.

1.1 Achtergrond

Voor kinderen in de leeftijd 0-4 zijn er het afgelopen decennium veel voorzieningen bijgekomen. De toename betreft zowel voorschoolse voorzieningen voor opvang van 0-4-jarigen (kinderopvang) als voorzieningen in het kader van het beleid Voor- en Vroegschoolse Educatie (peuterspeelzalen), specifiek voor 2-4-jarige kinderen in achterstandssituaties. Voorts is de landelijke overheid voornemens om peuterspeelzalen en VVE onder de Wet kinderopvang te brengen en te zorgen voor eenduidige financiering, wet- en regelgeving en inhoudelijke afstemming van de diverse werksoorten (harmonisatie). Deze gecombineerde vorm van kinderopvang en peuterspeelzalen zou tot een toename in deelname kunnen leiden.

Voor veel kinderen in de leeftijd van 4-12 jaar zal de komende jaren buitenschoolse opvang (bso) een steeds belangrijker plaats gaan innemen. Een belangrijke impuls voor de groei die de buitenschoolse opvang momenteel doormaakt vormt de motie Van Aartsen/Bos die bij de Algemene Politieke Beschouwingen van 2006 is aangenomen. De motie verzoekt de regering om wettelijk te regelen dat scholen voor- en naschoolse opvang (laten) verzorgen tussen 7.30 en 18.30 uur zodat ouders gemakkelijker betaalde arbeid en zorg voor hun kinderen kunnen combineren. Het resultaat van de uitwerking van de motie is een wetswijziging van de Wet op het primair onderwijs die het bevoegd gezag van basisscholen per 1 augustus 2007 verplicht de aansluiting met buitenschoolse opvang te regelen wanneer ouders daar om verzoeken. Buitenschoolse opvang is daarbij een vorm van kinderopvang in de zin van de Wet kinderopvang. Op deze manier kan

Wat heb je gedaan vandaag?

de kwaliteit gewaarborgd worden en kunnen ouders onder voorwaarden via de belasting een tegemoetkoming in de kosten krijgen.

Om de aansluiting met buitenschoolse opvang te regelen, ligt het voor de hand dat basisscholen afspraken maken met bestaande kinderopvangorganisaties over aansluiting op de lestijden, opvang op vakantie- en vrije dagen en vervoer. Desgewenst kunnen er afspraken gemaakt worden over inhoudelijke aansluiting. Met deze wettelijke regeling wilden de initiatiefnemers buitenschoolse opvang stimuleren, met als doelstelling ouders in de gelegenheid te stellen deel te nemen aan het arbeidsproces door het bieden van vrijetijdsbesteding voor kinderen in een veilige omgeving voor- en na schooltijd.

Naast de bso als vorm van opvang is er sinds enkele decennia sprake van de ontwikkeling van een naschools aanbod waarin niet de arbeidsparticipatie van de ouders, maar de kansen van de kinderen hoofddoel vormen. Deze ontwikkelingen vinden vooral plaats in de vorm van de brede school en de verlengde schooldag. Hierbij gaat het vaak om een specifieke groep kinderen, namelijk risicoleerlingen ofwel kinderen uit achterstandssituaties. Gemeenschappelijk element in beide soorten opvang is dat zij zich richten op het bieden van ontwikkelingsmogelijkheden aan kinderen via samenwerking tussen verschillende partijen die zich bezighouden met opgroeiende kinderen. Daarin speelt in elk geval de school een rol, met daarnaast organisaties zoals kinderopvang, sportverenigingen, welzijnswerk, buurthuizen, bibliotheken, jeugdzorg etc.

Naast deze vormen van opvang zijn er andere vrijetijdsactiviteiten voor kinderen van 0-12 die al dan niet in brede-schoolverband worden aangeboden door het welzijnswerk, sportverenigingen, speeltuinen, instellingen voor kunst- en cultuur-educatie etc.

Op dit moment is de situatie zo dat het merendeel van de scholen de verplichting om te zorgen voor voor- en naschoolse opvang heeft gerealiseerd door middel van het makelaarsmodel. De overige scholen hebben of hadden al gekozen voor een organisatie waarin onderwijs, opvang en vrijetijdsvoorzieningen, vaak in de vorm van een brede school, op enigerlei wijze worden samengebracht, al dan niet onder één dak. Kortom, er komen allerlei varianten voor.

1.2 Afbakening probleemgebied

De Onderwijsraad acht het van belang dat er meer stroomlijning komt in de vormgeving van het aanbod op het gebied van onderwijs, opvang en vrijetijdsvoorzieningen. Om die reden bereidt de Raad een advies voor met de titel: 'Integraal traject 0-12 jarigen'. In dat advies zal worden geschetst hoe onderwijs, opvang en vrijetijdsvoorzieningen zodanig op elkaar kunnen worden aangesloten dat ze tegemoet komen aan de behoeften van kinderen van 0-12 jaar en hun ouders. Het advies bouwt voort op eerdere adviezen die de Onderwijsraad heeft uitgebracht ten aanzien van de vormgeving van educatieve en opvangvoorzieningen voor 0-12-jarigen. In 2002 verscheen het rapport *Spelenderwijs*, waarin de Onderwijsraad ervoor pleit om peuterspeelzalen en kinderdagverblijven om te vormen tot 'kindercentra nieuwe stijl' die nauw samenwerken met basisscholen. Daarop volgend is 'Een vlechtwerk van opvang en onderwijs' (2006) verschenen, waarin vier organisatorische en juridische modellen worden beschreven op basis waarvan buitenschoolse opvang kan worden vormgegeven. De modellen lopen uiteen van: nauwelijks een relatie tussen school en aanbieder van opvang (model 1) tot: alle voorzieningen voor onderwijs, opvang en vrijetijdsvoorzieningen onder één dak, c.q. binnen één organisatie (model 4). Een volledige beschrijving van de vier modellen is opgenomen in bijlage 1 in dit rapport.

In dit onderzoek staat de term 'Integraal Traject 0-12-jarigen' centraal. Dit begrip is door de opdrachtgever aangedragen als aanduiding van een samenhangend aanbod van opvang, educatie en vrijetijdsvoorzieningen waar kinderen van 0-12 jaar en hun ouders gebruik van kunnen maken, met als middelpunt de school. Het aanbod bestaat uit verschillende elementen of onderdelen:

Voor 0-4-jarigen:

- Kinderopvang / peuterspeelzaal / Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE)

Voor 4-12-jarigen:

- Voorschoolse opvang (vso), voor kinderen van wie de ouders al voor schooltijd naar hun werk vertrekken, al dan niet met ontbijt;
- Tussenschoolse Opvang (tso), ook wel opvang tussen de middag of overblijf;

Wat heb je gedaan vandaag?

- Naschoolse opvang (nso) voor kinderen van werkende of studerende ouders (vaak wordt voor deze vorm van opvang de term buitenschoolse opvang gebruikt, om uit te drukken dat de kinderen ook tijdens de schoolvakanties worden opgevangen.)¹
- Naschoolse activiteiten (nsa) voor kinderen van de school of uit de buurt;
- Verlengde schooldag (vsd) voor kinderen met onderwijsachterstanden;
- Vakantieactiviteiten, voor kinderen in de schoolvakanties;
- Andere wijk- of buurtactiviteiten waarvan kinderen, aangestuurd door de school, gebruik kunnen maken (bibliotheek, sportclub, buurthuis, kinderen jeugdwerk, muziekschool).

De onderdelen voor de 4-12-jarigen worden ook wel aangeduid met de term 'dagarrangementen'.

Voor het verkrijgen van zicht op het traject voor kinderen van 0 tot 12 jaar is nu door de Onderwijsraad gevraagd om een onderzoek naar verschillende in de praktijk voorkomende varianten van opvang, en de rol van de school hierbij. Doel van dit onderzoek is in de eerste plaats om een beeld te geven van de variatie in voorkomende combinaties of samenwerkingsverbanden van onderwijs, opvang en vrijetijdsvoorzieningen. Op verzoek van de Onderwijsraad is daarbij het accent gelegd op de inhoudelijk-programmatische vormgeving van de voorzieningen en activiteiten, en op enkele andere thema's, zoals de vraag waarom men voor een bepaalde organisatievorm heeft gekozen, en waarom een bepaalde school in een wijk of gemeente erin slaagt om een goed aanbod van opvangvoorzieningen rondom de school te organiseren en een andere school in dezelfde wijk niet. Ook de pedagogisch-didactische vormgeving van de samenwerkingsverbanden en de inhoudelijke aansluiting tussen de verschillende vormen van opvang en educatie vormen een belangrijk aandachtspunt in het onderzoek. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat er sprake zou moeten zijn van een pedagogisch-didactisch doorgaande lijn in het programma, waardoor kinderen niet steeds met wisselende pedagogische concepten of benaderingen in aanraking komen. Uit recent onderzoek blijkt echter dat het in de praktijk ook zo kan zijn dat deelnemers (ouders/kinderen) juist een onderbreking in het aanbod wenselijk vinden (Boogaard

¹ In dit rapport tussen we de term buitenschoolse opvang (bso) consequent hanteren als verzamelnaam voor alle vormen van opvang rond de schooltijden: vso, tso en nso (inclusief de opvang tijdens de vakanties).

e.a.2008). Het onderzoek is door de Onderwijsraad uitbesteed aan een samenwerkingsverband tussen het SCO-Kohnstamm Instituut en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) waarbij het SCO de opzet van het onderzoek, de dataverwerking en rapportage heeft uitgevoerd.

1.3 Vraagstelling

Het uitgevoerde onderzoek bestaat uit twee delen. Het eerste deel bevat een inventarisatie en beschrijving van de *feitelijke programma's en activiteiten* waarmee kinderen in de leeftijd tussen 0 en 12 jaar te maken krijgen via onderwijs, opvang en vrijetijdsvoorzieningen. Hierbij gaat het om een beschrijving van het aanbod zoals dat in de praktijk op verschillende plaatsen in het land wordt aangetroffen. Er is onderscheid gemaakt naar variatie in *doelstelling* in opvangmodellen van de opvang (een aanbod dat bijvoorbeeld gericht is op het bestrijden van onderwijsachterstanden dan wel het aanbieden van activiteiten ter algemene ontwikkeling dan wel het bieden van opvang van kinderen van werkende ouders). En voorts naar variatie in *urbanisatiegraad*: in de beschrijving zijn zowel locaties meegenomen in de stedelijke gebieden als locaties op het platteland, waar het door de kleinschaligheid en de afstand misschien moeilijker is om een volwaardig aanbod aan naschoolse activiteiten te bieden, maar waar het tegelijkertijd ook meer voor de hand ligt om voorzieningen te combineren.

Het tweede deel van het onderzoek is gericht op het verschaffen van inzicht in de *dagindeling en tijdsbesteding* van kinderen die al dan niet deelnemen aan de programma's en activiteiten in de geselecteerde locaties. De achtergrond van dit deel van het onderzoek is dat de Onderwijsraad wil weten hoe een bepaald type aanbod uitpakt op het niveau van het individuele kind en gezin. Zo kan antwoord worden gegeven op de vraag hoe de programma's vanuit het gezichtspunt van het individuele gezin ideaal gezien inhoudelijk en organisatorisch moeten zijn vormgegeven. Het gaat dus in dit tweede deel van het onderzoek niet om het verkrijgen van een *statistisch* representatief beeld van in de praktijk voorkomende varianten, maar om een beschrijving van situaties en de ervaringen die tegemoet komen aan de geformuleerde criteria.

Wat heb je gedaan vandaag?

Het onderzoek heeft als doel antwoord te geven op de volgende vragen:

1. Welke opvangvoorzieningen, educatieve programma's en vrijetijdsactiviteiten voor kinderen in de leeftijd 0-12 jaar worden in nader te selecteren buurten/wijken/dorpen aangeboden?
2. Waarom verschillen scholen in het aanbod van voor- en naschoolse voorzieningen/opvang?
3. In welke mate en waarom maken ouders en kinderen al dan niet gebruik van deze opvangvoorzieningen, programma's en activiteiten?
4. Wat is de, volgens ouders, meest wenselijke vormgeving, inhoud en pedagogisch-didactische aanpak?

1.4 Opbouw van het rapport

In dit rapport doen we verslag van een kortlopend onderzoek waarmee we een schets geven van opvangvoorzieningen en buitenschoolse activiteiten zoals ze anno 2008 in Nederland voorkomen in enkele grote steden en kleine gemeentes. In hoofdstuk 2 bespreken we de wijze waarop het onderzoek is aangepakt via de selectie van acht locaties verspreid over het land. In daarop volgende hoofdstukken volgen de resultaten: in hoofdstuk 3 de beschrijving van de organisatie van de verschillende vormen van opvang rond de acht basisscholen die centraal stonden; in hoofdstuk 4 de verslagen van interviews met ouders en hoofdstuk 5 een overzicht van de activiteiten van de kinderen op basis van kinderdagboeken. Hoofdstuk 6 ten slotte bevat de belangrijkste conclusies op basis van deze beschrijvende studie. De Onderwijsraad zal vervolgens de uitkomsten van het onderzoek verwerken in haar advies over de inrichting van een integraal traject voor 0 tot 12 jarigen.

2 Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe het onderzoek is ingericht en uitgevoerd. In totaal gaat het om acht locaties, waar zowel interviews zijn gehouden met schooldirecties als met directies van organisaties die buitenschoolse opvang en activiteiten organiseren gericht op de leerlingen van de betreffende basisschool. Bovendien zijn bij elke locatie enkele ouderinterviews afgenomen, en hebben de kinderen van de geïnterviewde ouders een week lang een activiteitendagboekje bijgehouden.

2.1 Aanpak van het onderzoek

Keuze van de locaties

Gelet op het kwalitatieve karakter van de vraagstelling lag het opsporen van locaties via een *random* gekozen steekproef niet voor de hand. Dat zou ook niet goed passen bij de focus van het onderzoek, waar het vooral gaat om beschrijvende en verdiepende informatie en niet zozeer om informatie over frequenties of aantallen. Om die reden is bij de selectie van scholen en samenwerkingsverbanden gebruik gemaakt van een doelgerichte steekproef. Er is, in aansluiting op de onderzoeksvraag, uitgegaan van de volgende criteria:

- (a) Zowel een vertegenwoordiging van locaties in stedelijke gebieden als op het platteland. Daarbij gaf de Onderzoeksraad aan graag de volgende verdeling te zien: twee achterstandswijken in steden, twee middenklasse wijken in steden, twee dorpen buiten de Randstad en twee dorpen in de Randstad.
- (b) Een verdeling waarin aandacht is voor verschillende typen opvang: opvang voor werkende ouders en opvang gericht op het bieden van ontwikkelingsmogelijkheden voor kinderen in achterstandssituaties.

Via bestaande contacten en kennis van ‘het veld’ bij het NJi en het SCO-Kohnstamm Instituut zijn locaties benaderd met het verzoek deel te nemen aan het onderzoek. De periode waarin de dataverzameling moest plaatsvinden was overigens minder gunstig (rond de kerstvakantie). Veel locaties waren snel bereid tot medewerking, alleen in de grote steden lag dat iets moeilijker. Uiteindelijk is

Wat heb je gedaan vandaag?

daardoor de verdeling over de criteria iets gewijzigd. Er zijn gegevens verzameld bij:

- twee scholen in achterstandswijken:
 - één Utrecht (SE-score 170)²
 - één in Rotterdam, met twee locaties (SE-score 172)
- twee scholen in middenklassenwijken in Arnhem (SE-score: 112) en in Utrecht (SE-score 102)
- een school in een achterstandswijk in Heerlen (SE-score: 130)
- twee scholen in dorpen buiten de Randstad, namelijk in Putten en Brummen (SE-score beide: 100)
- één school in een dorp binnen de Randstad, namelijk Zevenhuizen (SE-score: 100)

Er zijn, zoals gepland, acht scholen in het onderzoek betrokken. Het accent is echter bij de steden wat meer komen te liggen op de achterstandswijken: er zijn nu vier locaties met veel leerlingen uit achterstandssituaties. Drie van die locaties liggen in de Randstad, één in een kleinere stad in het zuiden van het land (Heerlen). Er zijn twee scholen in een middenklassenwijk, in Arnhem en Utrecht. Uiteindelijk zijn er drie scholen in dorpen bezocht, één binnen de Randstad, twee daarbuiten. Op deze manier is de beoogde verdeling over de verschillende typen buitenschoolse opvang en activiteiten bereikt.

Dataverzameling

Op alle acht locaties zijn gesprekken gevoerd met de directeur van de basisschool, met de directeur of coördinator van de buitenschoolse opvang en/of van de welzijnsinstelling die voor de school, of de instelling voor kinderopvang een belangrijke samenwerkingspartner vormt. De interviews richtten zich met name op de vraag naar de organisatorische vormgeving van het aanbod, en de inhoudelijk-pedagogische afstemming (onderzoeksvragen 1 en 2).

² De SE-score (=sociaal-economische status en etnische herkomst leerlingen) is een indicatie voor de sociaal-etnische samenstelling van de leerlingenpopulatie van een school. Een hogere SE-score gaat gepaard met een groter aandeel leerlingen met een leerlinggewicht > 1 (zie ook: Driessen, Van Langen & Vierke, 2002). De SE-score was overigens geen selectie criterium.

Op elke locatie zijn vervolgens vier ouders gezocht die wilden meewerken aan een (telefonisch) interview over hun ervaringen met het naschoolse aanbod aan opvang en/of activiteiten. Daarbij ging het steeds om twee ouders van kinderen die wel gebruikmaken van de aanwezige opvang- en/of educatieve voorzieningen, en twee ouders van kinderen die daarvan geen gebruikmaken. Bovendien is gestreefd naar een goede verdeling over twee leeftijdscategorieën, 4-8 en 8-12 jaar, en naar een spreiding over sekse en etnische herkomst van de kinderen. Doel van de ouderinterviews was de beantwoording van de onderzoeksvragen 3 en 4: in welke mate en waarom maken ouders (en kinderen) al dan niet gebruik van het aanbod, en wat is voor de ouders de meest wenselijke vormgeving, inhoud en pedagogisch-didactische aanpak voor het buitenschoolse aanbod aan opvang en/of activiteiten?

Op één van de locaties is het niet gelukt via de school in contact te komen met ouders, op enkele andere locaties hebben drie ouders meegedaan in plaats van de beoogde vier. In totaal hebben we 25 ouderinterviews afgenomen (veertien ouders die geen gebruikmaken van het buitenschoolse aanbod, elf ouders die dat wel doen).

De uitdrukkelijke wens van de Onderwijsraad was bovendien dat bij ouders en kinderen informatie zou worden verkregen over de verschillende activiteiten waaraan kinderen dagelijks deelnemen. Om zo'n gedetailleerd zicht te verkrijgen op de tijdsbesteding van de kinderen, de tijd die zij doorbrengen in of bij bepaalde activiteiten en voorzieningen, is een kinderdagboekje ontworpen (Wat heb je gedaan vandaag?). Daarin hebben de kinderen van de geïnterviewde ouders (soms samen met hun ouders) gedurende de vijf schooldagen in een week een logboek bijgehouden, waarin zij van uur tot uur noteerden waar zij zich bevonden, wat zij er deden, hoe zij erheen gingen en hoe zij dat vonden. Om ervan verzekerd te zijn dat de logboeken zouden worden ingevuld, zijn de kinderen elke avond gebeld om de dag door te spreken en de informatie uit het logboek over te nemen. In totaal hebben 27 kinderen zo'n kinderdagboekje bijgehouden en aan ons opgestuurd. (Twee van de 25 ouders hadden zowel een kind in de jongste als in de oudste groep dat aan het onderzoek deelnam). De kinderen van wie wij het dagboekje hebben ontvangen, krijgen als dank een boekenbon toegestuurd. De kinderen die dat willen krijgen bovendien na verwerking van de gegevens het eigen dagboekje retour om er later nog eens in te kunnen kijken.

Wat heb je gedaan vandaag?

2.2 Instrumenten

Om de bovengenoemde data te kunnen verzamelen zijn de volgende instrumenten ontwikkeld:

Een *interviewleidraad* voor de gesprekken met de directeuren van de basisscholen en de coördinator of directeur van de instellingen met wie de school samenwerkt ten behoeve van de voor-, tussen- en naschoolse opvang, en/of voor de organisatie van de buitenschoolse activiteiten. De doelstelling van de interviews was het verkrijgen van informatie over de doelen, de populatie en de organisatorische en inhoudelijke vormgeving van het aanbod, met accent op de pedagogisch-didactische aansluiting tussen de programma's. (Zie bijlage 2 voor de volledige gespreksleidraad).

Twee *gespreksleiden* voor de interviews met de ouders: één voor de ouders van wie het kind niet deelneemt aan het buitenschoolse aanbod, één voor de ouders die daarmee wel zelf ervaring hebben. Doel van deze, veelal telefonisch gehouden interviews was om na te gaan aan welke activiteiten en programma's het kind deelneemt, wat het oordeel van de ouders is over de organisatie en de inhoud van de programma's en activiteiten. Daarnaast is aandacht besteed aan vragen over de pedagogisch-didactische aanpak en de wijze waarop de verschillende activiteiten of onderdelen van het programma in dit opzicht op elkaar aansluiten. (Zie bijlage 3 en 4 voor de volledige gespreksleiden).

Een *kinderdagboek* waarin kinderen, samen met hun ouders, op vijf achtereenvolgende schooldagen noteerden aan welke activiteiten zij die dag hadden deelgenomen. In het kinderdagboekje lag de nadruk op de vrije tijd voor, tussen en na schooltijd. In combinatie met het kinderdagboek werd bovendien een belinstructie en een verslagformulier opgesteld voor de onderzoeksassistenten die de telefoongesprekken met de kinderen voerden. (In de bespreking van de resultaten van de kinderdagboeken zijn ter illustratie enkele voorbeelden van de ingevulde dagboeken opgenomen).

3 Resultaten: het aanbod

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van het onderzoek gebaseerd op de interviews met de directies van de scholen, de voorzieningen voor kinderopvang en de aanbieders van activiteiten. We gaan in op de eerste twee onderzoeksvragen: welke opvangvoorzieningen, educatieve programma's en vrijetijdsactiviteiten voor kinderen in de leeftijd 0-12 jaar worden in buurten/wijken/dorpen aangeboden? En waarom verschillen scholen in het aanbod van voor- en naschoolse voorzieningen/opvang? Ter beantwoording van deze vragen zijn acht locaties geselecteerd.

3.1 Globale schets van de acht locaties

Op de in het vorige hoofdstuk beschreven wijze zijn acht locaties geselecteerd voor een inventarisatie van de opvangvoorzieningen, educatieve programma's en activiteiten voor kinderen, en de wijze waarop deze zijn georganiseerd. Het gaat om basisscholen die (in samenwerking met een instelling) buitenschoolse opvang (namelijk: voor-, tussen- en/of naschoolse opvang, en/of naschoolse activiteiten), kinderopvang of voor- en vroegschoolse educatie (vve) aanbieden. Op de acht geselecteerde locaties zijn interviews gehouden met de schooldirectie en directie van organisaties die buitenschoolse opvang en activiteiten organiseren gericht op de leerlingen van de betreffende basisschool.

We beginnen met een beknopte schets van de locaties op een aantal aspecten, zodat de lezer zich een beeld kan vormen van de wijze waarop men op de onderzochte scholen buitenschoolse opvang en naschoolse activiteiten aanbiedt. Vervolgens zullen we het aanbod en de wijze waarop dit georganiseerd is meer in detail bespreken, aan de hand van een aantal kenmerken.

Wat heb je gedaan vandaag?

Twee scholen in achterstandswijken in steden in de Randstad: Rotterdam en Utrecht

In *Rotterdam* is een brede basisschool bezocht, met twee locaties met elk een hoog percentage doelgroepkinderen in de wijk Delfshaven. De school is één van de tien basisscholen in Rotterdam die vanaf dit schooljaar meedoen met een experiment met een verplichte verlenging van de leertijd van maximaal zes uur per week. Het gaat daarbij om een initiatief van de gemeente Rotterdam om kinderen meer bagage mee te geven voor een succesvolle toekomst in de samenleving. De verlengde schooldag betekent in dit kader dat de kinderen op één of twee dagen van 8.30 tot 16.30 uur naar school gaan. De verlengde schooldagactiviteiten vinden geïntegreerd in het schoolprogramma plaats en worden onder meer verzorgd in samenwerking met de Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam, de Taaldrukwerkplaats, Kunstenaars in de klas, etc. Op beide locaties maken maar heel weinig kinderen gebruik van de naschoolse opvang. Van de verlengde schooldag maken alle kinderen gebruik op de dagen dat het wordt aangeboden. Dat is momenteel één á twee dagen per week. Kinderopvang voor kinderen van 0 tot 4 jaar kan men vanwege de beperkte ruimte niet in de scholen huisvesten. Er is echter wel sprake van samenwerking met peuterspeelzalen in het kader van VVE.

In *Utrecht* zijn twee scholen bereid gevonden om mee te doen aan het onderzoek een achterstandsschool³ met vrijwel uitsluitend doelgroepkinderen en een 'middenklassenschool', met merendeels kinderen van midden- en hoog opgeleide ouders. Beide scholen zijn brede basisscholen (Forumscholen), resp. in de wijk Overvecht en Wittevrouwen. Samen met de instellingen in de omgeving van de scholen (wijkwelzijnsinstelling, bibliotheek, speeltuin) nemen de scholen deel aan het project 'vreedzame aanpak in de wijk'. Dit houdt onder meer in dat de professionals (leerkrachten en uitvoerders in de instellingen) geschoold zijn in het werken volgens de principes van dit project en dat de schoolse en naschoolse programma's die aan de kinderen worden aangeboden opgezet zijn volgens uitgangspunten van de vreedzame wijkaanpak. Beide scholen werken samen met een instelling voor kinderopvang, die de naschoolse opvang verzorgt en met een wijkwelzijnsinstelling die zorgt voor het aanbod van na-

³ Zie 2.1 voor een indicatie van de sociaal-etnische samenstelling van de leerlingpopulatie.

Resultaten: het aanbod

schoolse activiteiten. Op de 'achterstandsschool' is zowel sprake van naschoolse opvang als naschoolse activiteiten (verlengde schooldag). Hier maken de kinderen echter nauwelijks gebruik van de naschoolse opvang, maar van het aanbod aan verlengde schooldagactiviteiten op het terrein van sport, kunst, multimedia en techniek die het hele jaar door worden aangeboden. De situatie op de andere school beschrijven we onder het volgende kopje.

Middenklassenwijk in stad

De andere Utrechtse basisschool in een middenklassewijk heeft na raadpleging van de ouders besloten om, wegens gebrek aan belangstelling, geen naschoolse activiteiten te bieden. De ouders bleken geen naschoolse activiteiten vanuit de school te wensen omdat de kinderen van huis uit naar clubjes, sport en muziek gaan. Op deze school maken juist wel kinderen gebruik van naschoolse opvang en is sprake van een wachtlijst voor de nso.

In *Arnhem* staat de bezochte school in een wijk waar de laatste tijd veel mobiliteit is. Veel gezinnen met hogere inkomens vertrekken en daarvoor in de plaats komen veel lager opgeleide gezinnen en alleenstaande ouders (moeders). De school bereidt zich er, samen met drie andere scholen in de buurt, op voor om uit te groeien tot brede school, met een completer aanbod van voorzieningen voor ouders en kinderen verbonden aan de school. De school heeft een contract met een instelling voor kinderopvang voor het organiseren van zowel de buitenschoolse opvang (vso, tso en nso), als de naschoolse activiteiten. Deze instelling koopt vervolgens de activiteiten in bij andere instellingen. Zo zijn er bijvoorbeeld muzieklessen of sportactiviteiten die worden verzorgd door speciaal daartoe ingehuurd muziek- of sportleraren. Met de tijd zullen de keuzemogelijkheden worden uitgebreid. Zowel de kinderen die naar de nso gaan, als kinderen die daar niet naartoe gaan, kunnen uit het activiteitenaanbod kiezen. De organisatie is in handen van de bso-coördinator van de school.

Gemeenten buiten de Randstad

De basisschool in *Heerlen* is een brede school met overwegend doelgroepkinderen. Men werkt voor het aanbod aan opvang en activiteiten buiten de schooltijden samen met zowel de kinderopvang als de peuterspeelzaal. Per jaar stelt men een activiteiten-

Wat heb je gedaan vandaag?

kalender op voor alle kinderen van de school. Er worden activiteiten aangeboden op het terrein van creativiteit, sport en kunst en deelname hieraan wordt gestimuleerd vanuit de school, door de leerkrachten. Voorts vormt deze school, samen met de peuterspeelzaal en een basisschool uit de wijk een VVE-koppel. De opvang tussen de middag, de nso en de naschoolse activiteiten vinden plaats in de school. Bij de bouw van de school is rekening gehouden met de functie die de school vervult als brede school.

De basisschool in *Putten* is een overwegend ‘witte’ school met ‘middenklassegezinnen’. Onderdeel van het schoolconcept is dat alle kinderen tussen de middag worden opgevangen. Een deel van de kinderen neemt deel aan naschoolse opvang, die in de school wordt aangeboden en ook open is voor kinderen van andere basisscholen. De school staat in het bos. Vlakbij is ook een locatie voor kinderopvang voor 0 tot 4-jarigen. De school en de naschoolse opvang proberen gezamenlijk om een rijk aanbod van naschoolse activiteiten te realiseren, dat wil zeggen: een deel van de tijd die kinderen doorbrengen in de school doelgericht met zinvolle activiteiten te vullen. Deze locatie valt op door het gebruik van combifuncties; er zijn onderwijsassistenten en enkele leerkrachten die ook op de naschoolse opvang (en: tussen de middag) werken. Dit wordt gedaan om de kinderen continuïteit te bieden.

In *Brummen* worden de kinderen naschools in twee locaties opgevangen: de jongere kinderen gaan naar het gebouw waarin ook het kinderdagverblijf voor 0-4-jarigen zit, in dezelfde straat als waarin de school zich bevindt. De kinderen van 8+ gaan naar een jongerencentrum in de wijk, niet ver van de school. De opvang wordt aangeboden door de Stichting Kinderopvang Brummen die voor de organisatie en uitvoering van de naschoolse activiteiten de Stichting Welzijn heeft ingehuurd. De naschoolse activiteiten en workshops zijn in eerste instantie bedoeld voor de kinderen die deelnemen aan de buitenschoolse opvang⁴. Ook de andere kinderen van de school kunnen aan de

⁴ Volgens de definitie in ons onderzoek gaat het hierbij met name om de kinderen die deelnemen aan de nso. Wij gebruiken bso voor het gehele aanbod van voor- tussen en naschoolse opvang. Op veel plekken, zoals hier in Brummen, is bso echter vooral de benaming van de opvang die plaatsvindt na schooltijd, en gedurende de vakanties.

activiteiten meedoen als er plaats over is en tegen een kleine vergoeding. Voor de kinderen van de naschoolse opvang is deelname aan het activiteitenaanbod gratis. Het activiteitenaanbod is nog tamelijk nieuw: er is sinds dit schooljaar mee gestart. In de eerste periode is het accent gelegd op de oudere leeftijdsgroep, de 8-12-jarigen, die doorgaans meer behoefte hebben aan extra activiteiten dan de jongere kinderen. Vanaf februari 2008 start men ook met een activiteitenaanbod voor de jongere groep, de 4-8-jarigen. De activiteiten vinden plaats onder de benaming 'Brede School Brummen'.

Dorp binnen de Randstad

De basisschool in *Zevenhuizen* is sinds een jaar in gebruik als brede school. Samen met een andere basisschool zit deze school in een nieuw gebouw, waar ook de naschoolse opvang wordt gedaan. De naschoolse opvang maakt in beide scholen gebruik van (met elkaar verbonden) gemeenschapsruimten van de school. De opvang tussen de middag heeft de school in eigen beheer. Vanaf januari 2008 is ook de voor-schoolse opvang (vanaf 7.30 's ochtends) gerealiseerd. Naschoolse activiteiten zijn er niet. De naschoolse opvang is 'gewoon opvang', maar op woensdagmiddag zijn er 'verwenmiddagen' waaraan ook andere kinderen kunnen meedoen. Ongeveer 10% van de kinderen van de school maakt er gebruik van.

3.2 Typering van het aanbod

Zoals blijkt uit de globale schets van de acht locaties in de voorgaande paragraaf geeft de gehanteerde selectie een diversiteit aan opvangvarianten te zien. Schoolspecifieke en locale omstandigheden zorgen ervoor dat de buitenschoolse opvang en het aanwezige activiteitenaanbod er op de verschillende plaatsen verschillend uitziet. Het geheel aan samenwerkingsvormen overziend maken we voorlopig het onderscheid tussen (groep a) de scholen die –met hun samenwerkingspartners- een breed, samenhangend pakket aan voorzieningen aanbieden op het gebied van onderwijs, opvang, en vrije tijd (met nadruk op het bestrijden van onderwijsachterstanden), en (groep b) de scholen met een smaller aanbod, die in het kader van of vooruitlopend op de wettelijke

Wat heb je gedaan vandaag?

verplichting om opvang te bieden, zijn gaan samenwerken met een instelling voor kinderopvang (met nadruk op opvang). In groep a vinden we vooral de scholen met een traditie in het onderwijsachterstandenbeleid, die via de lijn van de Brede School en de Verlengde Schooldag toewerken naar een breed aanbod voor kinderen. Dit zijn in dit onderzoek de scholen in Rotterdam, Utrecht en Heerlen. In groep b gaat het om scholen die samenwerking met een instelling voor kinderopvang aangaan om kinderen voor, tussen en na schooltijd professionele opvang te bieden. Dit zijn de scholen in Putten en Zevenhuizen, Brummen en Arnhem. Overigens zijn de meeste van deze scholen op weg om, in het kader van de Brede Schoolontwikkeling met hun samenwerkingspartners, zoals instellingen voor kinderopvang en welzijnsinstellingen, het aanbod uit te bouwen tot een gevarieerd aanbod met zowel opvangvoorzieningen als een activiteitenaanbod na schooltijd. Uitgaande van deze twee invalshoeken beschrijven we in de volgende paragraaf de in het onderzoek betrokken locaties op een aantal relevante aspecten.

3.3 Onderdelen van het aanbod

Als gevolg van de nieuwe wet op het basisonderwijs en de daaruit voortvloeiende verplichting van scholen om te voorzien in aansluitende opvang van 8.00 tot 18.00 uur zouden de scholen op dit moment de volgende vormen van buitenschoolse opvang moeten bieden: voorschoolse opvang (vso) vóór aanvang van de lessen op school, tussenschoolse opvang (tso), oftewel ‘overblijf’ en naschoolse opvang (nso), dat wil zeggen opvang na schooltijd, tot 18.00 uur, of later, en in de vakanties.

A. Voorschoolse opvang (vso)

Uit de inventarisatie blijkt dat voorschoolse opvang (vso), het opvangen van kinderen vroeg in de ochtend, voordat de school begint, op twee locaties nog niet is geregeld. Op alle overige locaties is de mogelijkheid er wel, maar wordt er geen tot nauwelijks gebruik van gemaakt.

B. Tussenschoolse opvang (tso)

Alle scholen bieden de kinderen de mogelijkheid tussen de middag over te blijven. Sommige scholen hebben de wettelijke regeling aangegrepen om de tussenschoolse opvang beter en professioneler te regelen. Dat wil bijvoorbeeld zeggen dat de coördinatie in handen is gegeven van een organisatie voor kinderopvang, die ook de financiën (inning van de ouderbijdrage) regelt. Op sommige plekken gaat dit gepaard met een kwaliteitsimpuls aan de overblijf, zoals scholing van de vrijwilligers, een betere begeleiding van de vrijwilligers en meer begeleide activiteiten (koken, dansen, tekenen, sporten) tijdens de lunch. Op de Rotterdamse scholen die deelnemen aan het project dagarrangementen is de deelname aan tussenschoolse opvang op 1 of 2 dagen verplicht, omdat ook de lunchtijd educatief wordt ingericht. Ook op alle overige locaties maken veel (de meeste) kinderen dagelijks gebruik van de overblijf.

C. Naschoolse opvang (nso)

Alle onderzochte scholen bieden, conform de wettelijke verplichting naschoolse opvang. Voor de uitvoering hiervan werken zij samen met een instelling voor kinderopvang. Dit geldt zowel voor de scholen die zich richten op de buitenschoolse opvang als voor de scholen die tevens naschoolse activiteiten of een verlengde schooldag aanbieden. Scholen hebben dus met minimaal één, maar soms met meerdere partners te maken waarmee afspraken over het naschoolse aanbod worden gemaakt. De school en de kinderopvang werken hierbij samen volgens het zogenaamde makelaarsmodel⁵. Dat wil zeggen dat de school een partner voor kinderopvang aantrekt die de opvang verzorgt in of in de buurt van de school. De ouders sluiten een contract met de aanbiedende instelling.

De zakelijke afspraken tussen de aanbieders van opvang en de school zijn doorgaans vastgelegd in een (dagarrangementen-)overeenkomst. Daarin zijn taken en verantwoordelijkheden geregeld. Aan de naschoolse opvang neemt op de bezochte scholen ongeveer 5-10% van de kinderen deel. De kinderen komen gemiddeld twee dagdelen. De meest bezette dagen zijn maandag, dinsdag en donderdag. Op een aantal plaatsen

⁵ Dit is model 1 binnen de door de Onderwijsraad onderscheiden modellen, zie bijlage.

Wat heb je gedaan vandaag?

wordt op woensdag en vrijdag vanwege de geringe belangstelling geen opvang geboden.

In de schoolvakanties gaat de opvang overal gewoon door, dat betekent dat er op alle plaatsen *vakantieopvang* voor de 4-12-jarigen is. Soms is openstelling hiervan, wegens gebrek aan belangstelling in de zomervakantie, beperkt tot een paar weken. In de vakanties worden regelmatig speciale activiteiten georganiseerd zoals bakken, koken, voorstellingen maken, toernooitjes en uitstapjes naar een speeltuin, zwembad of dierentuin, etc.

D. Naschoolse activiteiten (nsa)

Naast of in relatie tot de naschoolse opvang biedt men op veel plaatsen naschoolse activiteiten aan, ingebed in het onderwijsachterstandenbeleid vaak in de vorm van verlengde schooldagactiviteiten of als verrijking van de naschoolse opvang.

D1. Naschoolse opvang ingebed in het onderwijsachterstandenbeleid

Op de school in *Utrecht* waar uit het oogpunt van achterstandsbestrijding een verlengde schooldag wordt aangeboden, is sprake van een naschools activiteitsaanbod vanaf 15.00 uur 's middags voor kinderen vanaf groep 3. De activiteiten hebben primair een pedagogische functie. Het gaat om een scala aan activiteiten op het terrein van kunst en beweging, techniek, sport, multimedia. De deelname is volledig gesubsidieerd. Voor alle scholen in de wijk is een bepaald aantal plaatsen beschikbaar. Leerlingen geven zich op en krijgen een zogenaamde 10-rittenkaart, waarop zij een aantal weken achtereenvolgend aan een bepaalde activiteit kunnen meedoen. Op de andere *Utrechtse* school ('middenklassenschool') is alleen naschoolse opvang aanwezig. Er is geen activiteitsaanbod in het kader van de verlengde schooldag.

De school in *Rotterdam* is, zoals beschreven, één van de tien basisscholen die vanaf dit schooljaar meedoen met verplichte verlenging van de leertijd van maximaal 6 uur per week, een initiatief van de Gemeente Rotterdam om kinderen meer bagage mee te geven voor een succesvolle toekomst in de samenleving. Dit houdt in dat op één of twee dagen per week een verlengde schooldag wordt aangeboden, waarop de kinderen (vanaf groep 3; groep 1 vindt men nog erg jong) van 8.30 – 16.30 uur naar school

gaan. De brede schoolcoördinator zorgt ervoor dat een breed activiteitenaanbod wordt verzorgd via de Dienst Sport en recreatie (DSR), Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam (SKVR), Kunstenaars in de Klas, Taaldrukwerkplaats en eigen leerkrachten voor bijvoorbeeld activiteiten als koken en techniek. Slechts weinig kinderen maken gebruik van de naschoolse opvang die dagelijks door de instelling voor kinderopvang wordt aangeboden. Dit hangt samen de achtergrond van de kinderen en de ouders. Niet zoveel moeders werken en er heerst ook een vrij grote werkloosheid. In *Heerlen* is er naast de dagelijkse naschoolse opvang een verlengde schooldag-aanbod dat voor een schooljaar geprogrammeerd per periode geregeld en ingekocht wordt. Op vastgestelde middagen kunnen kinderen uit de verschillende groepen deelnemen aan allerlei activiteiten zoals muziek, dans, circus, computers of techniek. Op dit moment zijn er bijvoorbeeld djembé-lessen voor de groepen 1 en 2 op dinsdagmiddag en popmuzieklessen voor de groepen 7 en 8 op donderdagmiddag. In aanvulling op deze verlengde schooldagactiviteiten is er op woensdagmiddag een kinderclub in het naastgelegen buurthuis onder leiding van de wijkwelzijnsinstelling. Hier kunnen kinderen tegen een kleine vergoeding knutselen, kleien, schilderen enzovoort.

Op de locaties waar de buitenschoolse opvang is ingebed in het onderwijsachterstandenbeleid zorgt men niet alleen voor een inhoudelijk zinvol activiteitenaanbod, maar richt men zich ook op andere thema's in het kader van achterstandsbestrijding: voor- en vroegschoolse educatie, de zorgstructuur en het opbouwen van een goede relatie met de *ouders*. Op de drie scholen met een hoog aandeel kinderen uit de doelgroepen van het achterstandenbeleid kunnen ouders deelnemen aan inmiddels gangbare activiteiten op het gebied van opvoedingsondersteuning (bijvoorbeeld Opvoeden zo!), ontwikkeling-stimulerende programma's zoals huiswerk maken samen met het kind, voorlezen, Overstap, Opstap, Rugzak 1 en 2, Spelinloop en een educatief aanbod voor ouders met ondermeer taalcursussen. Ook worden koffieochtenden, uitstapjes en themabijeenkomsten genoemd.

D2. Naschoolse activiteiten in het kader van opvang

In *Arnhem* gaat de ontwikkeling van buitenschoolse opvang en naschoolse activiteiten hand in hand. De naschoolse opvang is niet zo lang geleden gestart en in de opzet

Wat heb je gedaan vandaag?

werd al rekening gehouden met een breed activiteiten aanbod voor kinderen van verschillende basisscholen. De instelling voor kinderopvang verzorgt deze activiteiten in samenwerking met andere instellingen in de gemeente op het gebied van sport, welzijn, sociaal-cultureel werk etc. De kinderen verzamelen op één van de basisscholen en worden van daaruit naar de activiteiten gebracht.

In *Putten* wordt naschoolse opvang op de school aangeboden. Kinderen van andere basisscholen komen naar deze school toe voor naschoolse opvang, maar dat zijn er nog maar weinig. De school en de instelling voor kinderopvang proberen gezamenlijk om een rijk aanbod van tussen- en naschoolse activiteiten te realiseren, dat wil zeggen: een deel van de tijd die kinderen doorbrengen in de school doelgericht met zinvolle activiteiten te vullen.

In *Brummen* is, evenals in Arnhem, sprake van een gecombineerde aanpak van opvang- en activiteiten programmering (workshops) waar kinderen van 8 tot 12 jaar (en in de naaste toekomst van 4 tot 12 jaar) aan kunnen deelnemen. Om dit aanbod te realiseren werken de school en de instelling voor naschoolse opvang samen met een aantal organisaties (sport, welzijn, sociaal-cultureel werk) in de gemeente. De activiteiten zijn gratis voor nso-kinderen. Andere kinderen betalen een bepaald bedrag voor deelname. De betreffende basisschool ontwikkelt zich richting brede school, in het kader van de vormgeving van het integraal jeugd beleid in Brummen, dat gericht is op het realiseren van een doorlopende ontwikkelingslijn van 0-12-jarigen. Verschillende partners (de kinderopvang, de scholen en bureau jeugdzorg/het consultatiebureau) werken hierin samen.

De basisschool in *Zevenhuizen* maakt onderdeel uit van een brede school en heeft als zodanig sinds een jaar een nieuw, hierop aangepast schoolgebouw. Hierin is de school samen met een andere basisschool gehuisvest. De naschoolse opvang vindt in dit gebouw plaats. Beide scholen zijn intern met elkaar verbonden. De nso maakt in beide scholen gebruik van (met elkaar verbonden) gemeenschapsruimten van de school. Er zijn geen naschoolse activiteiten in het kader van de bso.

Activiteiten voor *ouders*, anders dan ouderavonden, worden op deze locaties niet aangeboden.

E. Kinderopvang 0-4 en VVE

De scholen werken met het oog op de buitenschoolse opvang zonder uitzondering samen met een professionele aanbieder van kinderopvang. Voor deze aanbieders was het aanbod voor 0-4-jarigen eerst de belangrijkste activiteit en is het aanbieden van voor-, tussen- en naschoolse opvang pas recentelijk gaan groeien. In de bezochte locaties is het nog niet tot hechte samenwerking gekomen tussen de scholen en de aanbieders van opvang voor 0-4-jarigen. Er zijn in elk geval weinig contacten over deze leeftijdsgroep. Dat heeft er onder meer mee te maken dat kinderen die dagverblijven bezoeken na hun 4e jaar uitwaaiëren over verschillende basisscholen.

Anders ligt het als het gaat om samenwerking met speelzalen in het kader van achterstandsbestrijding. Een deel van de scholen werkt samen met één of meer peuterspeelzalen. Op drie plaatsen (Rotterdam, Utrecht en Heerlen) is sprake van een voorschoolgroep, dat wil zeggen dat de scholen hier samen met een peuterspeelzaal een VVE-programma voeren (Kaleidoscoop en Piramide) en dat men streeft naar doorstroming vanuit de peuterspeelzaal naar de betreffende basisschool. De aard van de samenwerking tussen de speelzaal en de basisschool en de mate van inhoudelijke aansluiting is heel wisselend. In Heerlen worden gezamenlijke thema's uitgevoerd in het kader van het VVE-programma en is sprake van een redelijke doorstroom, terwijl in Rotterdam de doorstroom van 4-jarigen vanuit de peuterspeelzaal naar de school gering is en er weinig overleg plaatsvindt tussen de speelzaalleidsters en de school. Dit komt omdat de leidsters in verschillende speelzalen werken en heen en weer pendelen tussen de verschillende werkplekken. De scholen die geen samenwerkingsrelatie hebben met een peuterspeelzaal hebben uiteraard wel instroom van kinderen uit peuterspeelzalen.

Samenvattend zien we dat bijna alle scholen in principe voorschoolse opvang aanbieden, maar dat hiervan (nog) maar weinig gebruik wordt gemaakt. De overblijf is overal geregeld en daar wordt veel gebruik van gemaakt.

Alle scholen bieden, in samenwerking met een instelling voor kinderopvang, naschoolse opvang aan, op de meeste scholen op alle vijf de schooldagen. Op een deel van de scholen beperkt de nso zich tot drie dagen (maandag, dinsdag en donderdag),

Wat heb je gedaan vandaag?

omdat men op de woensdag en de vrijdag vaak te maken heeft met een lage bezettingsgraad. In grote lijnen neemt per school zo'n 5-10% van de kinderen één of enkele dagen per week deel aan naschoolse opvang. De meeste kinderen gaan naar huis of voor hen is een andere opvang georganiseerd (gastouder of familie, zie het verslag van de ouderinterviews).

Op een deel van de scholen worden, meestal onder invloed van het onderwijsachterstandenbeleid en de brede-schoolontwikkeling, naast of binnen de nso ook naschoolse activiteiten aangeboden. Men beoogt hiermee meer te bieden dan louter opvang; er worden, vaak maar niet altijd, inhoudelijke doelen nagestreefd met dit aanbod. Het meest vergaand zijn de scholen in Rotterdam die meedoen aan de dagarrangementen en waar geëxperimenteerd wordt met verlenging van de leertijd, onder meer met het oog op het verbeteren van de leerprestaties. Maar ook op andere plaatsen worden deze activiteiten weloverwogen gekozen met het oog op het realiseren van doelstellingen op het gebied van sociale competentie, het bieden van een zinvolle vrijetijdsbesteding en het bevorderen van deelname door de kinderen aan vrijetijdsvoorzieningen op het terrein van sport, cultuur en muziek.

Van een aanbod voor 0-4-jarigen vanuit of gerelateerd aan de school is geen sprake op de onderzochte locaties. Samenwerking met de kinderopvang 0-4-jarigen is derhalve niet sterk ontwikkeld, buiten de samenwerkingsrelaties van sommige scholen met peuterspeelzalen als gevolg van het gevoerde VVE-beleid. De betreffende peuterspeelzalen bevinden zich soms in de school, er is sprake van een gezamenlijke uitvoering van een VVE-programma en van een goed begeleide overdracht van de kinderen van de peuter- naar de kleutergroepen.

3.4 Samenwerking en organisatie

De belangrijkste samenwerkingspartners bij de vormgeving van het aanbod aan voor-, tussen- en naschoolse activiteiten zijn de basisschool, de organisatie voor kinderopvang en het welzijnswerk. De andere organisaties worden betrokken of ingehuurd door één van deze drie partners. Afhankelijk van de lokale situatie gaat het om orga-

nisaties op het gebied van sport en buurtwerk en om clubs en verenigingen op het gebied van muziek, kunst, voorstellingen, tentoonstellingen, etc. In het onderzoek is onder meer gevraagd naar de gekozen organisatievorm.

Er zijn verschillende mogelijkheden (Schreuder, Valkestijn & Hajer, 2005):

- Een nieuwe rechtspersoon of stichting voor het dagarrangement;
- Samenwerkingscontracten tussen zelfstandige partners, waarin taken en verantwoordelijkheden zijn vastgelegd;
- Inhuren en betalen van organisaties of personen voor afgesproken werkzaamheden.

In de onderzochte locaties is meestal een contract (overeenkomst van levering of gebruikersovereenkomst) afgesloten met een aanbieder voor kinderopvang, waarin zakelijke en organisatorische afspraken zijn vastgelegd. Nadere afspraken worden geregeld via handleidingen, draaiboeken en protocollen.

Wanneer sprake is van een activiteitsaanbod en meerdere aanbieders cq. samenwerkingspartners, moet de coördinerende instantie (de school, de organisatie voor kinderopvang, of de Stichting Welzijn, die de activiteiten inkoopt) ook met deze partner(s) afspraken maken. We kregen in het onderzoek een voorbeeld mee uit Rotterdam van een overeenkomst die geldend is voor en ingevuld en ondertekend moet worden door alle partners die in het kader van de dagarrangementen activiteiten voor kinderen verzorgen. In de overeenkomst worden organisatorische en inhoudelijke afspraken vastgelegd, wordt aangetekend op welke ontwikkelingsgebieden de activiteit gericht is, kan verslaglegging worden gedaan van het verloop van de activiteit en kan de presentie worden genoteerd. Aan het eind van het document kan een evaluatieformulier worden ingevuld. Op deze manier worden de afspraken, de doelen en het verloop van de activiteit met alle partners systematisch op dezelfde wijze vastgelegd.

De buitenschoolse opvang (vso, tso, nso) gebeurt vaak in het gebouw van de school. De school is dan de beheerder van de ruimte en de instelling voor kinderopvang 'huurt' de ruimte, meestal op basis van een gebruikersovereenkomst. Men maakt nadere afspraken over zaken als schoonmaak en gebruik van materialen. Voor afgespro-

Wat heb je gedaan vandaag?

ken werkzaamheden (activiteiten) worden organisaties en/of personen ingehuurd en betaald.

Op de meeste plaatsen vervult de directie van de school een belangrijke rol in de startfase van de samenwerking. Voor de aparte onderdelen is meestal sprake van aparte coördinatie: een leerkracht van de school die de overblijf coördineert en het welzijnswerk dat zorg draagt voor de coördinatie van de naschoolse activiteiten. Voor de algehele coördinatie van de brede schoolactiviteiten en de verlengde schooldag is er doorgaans een brede school coördinator en voor- en vroegschoolse educatie een voor-schoolcoördinator.

Samenwerken tussen verschillende organisaties vraagt overleg. Hoe meer partners, hoe groter het belang van efficiënte overlegstructuren. Er zijn allerlei overlegmomenten: tussen de school en de aanbieders van bso is er periodiek overleg over de organisatie en de kwaliteit van de dienstverlening, en met de partners waarmee naschoolse activiteiten worden aangeboden is overleg over de afstemming en programmering hiervan. Op een ander niveau is er ook overleg met de gemeente en met stedelijke of gemeentelijke partners over de richting van het beleid, de financiering, het aanbod en dergelijke. Alle geïnterviewden noemen de regiefunctie van de gemeente. De ontwikkelingen die plaatsvinden in relatie tot de opvang en educatie van 0-12-jarigen zijn op alle plaatsen onderdeel van een groter (gemeentelijk of stedelijk) beleid. De gemeente vervult de regiefunctie in de realisatie van de brede school en de 'dagarrangementen'. Dit geldt voor de Rotterdamse dagarrangementen, maar ook voor de Utrechtse forum-scholen (en de inbedding van de activiteiten in het beleid 'de vreedzame wijk'). In Arnhem zijn diverse scholen samenwerking aangegaan om te komen tot brede wijk-scholen. In Brummen is de brede schoolontwikkeling ingekaderd in het beleid van de gemeente gericht op de vormgeving van een integraal jeugdbeleid met een doorlopende ontwikkelingslijn voor kinderen van 0 tot 12 jaar.

Op de locaties zelf wordt daarnaast veel belang gehecht aan informeel overleg en contact over allerlei dagelijkse zaken en gebeurtenissen, voorvallen met kinderen of bij de overdracht van de kinderen van de ene situatie of activiteit naar de andere. Betrokkenen wijzen nadrukkelijk op het belang voor de kinderen van de dagelijkse contacten en het informele overleg tussen de werkers in de verschillende onderdelen.

3.5 Pedagogische visie

De verschillende samenwerkingspartners brengen ieder hun eigen pedagogische visie mee. In het onderzoek is nagegaan of er sprake is van afstemming van de pedagogische aanpak of vorming van een gezamenlijk pedagogisch beleid.

Pedagogische aanpak

Uit de interviews komt naar voren dat alle partners het belangrijk vinden om te werken aan een gezamenlijk pedagogisch klimaat. Op de vraag of sprake is van een gezamenlijk beleidsplan is het antwoord echter meestal: nee. In grote lijnen is de situatie dat de opvang werkt volgens een eigen pedagogisch beleidsplan dat voldoet aan de vereiste normen volgens de HKZ-certificering en dat de school onder meer op grond van elementen uit het pedagogisch beleidsplan die aanspreken, heeft gekozen voor de betreffende samenwerkingspartner. De scholen werken vaak al jarenlang vanuit een gegeven (soms impliciete) pedagogische visie. Een schooldirecteur formuleert: *“Er is geen gezamenlijke pedagogische visie, binnen de school hanteren we gewoon onze eigen pedagogische visie, dat geldt ook voor de overblijfoeders die al jaren de overblijf doen. Omdat er kinderen vanuit verschillende scholen naar de bso gaan, zou het ook moeilijk worden in dit opzicht te streven naar een en dezelfde lijn”*. Dat neemt niet weg dat men vanuit een pilot waarin de tussenschoolse opvang is uitbesteed aan de stichting kinderopvang afspraken is gaan maken over het pedagogisch beleid en in relatie hiermee de scholing van opvangleidsters. De school betaalt de deelnamekosten daarvoor. Verder vindt men op deze school: *“Overal waar je kinderen leert samenwerken met anderen ben je ook bezig met de preventie van probleemgedrag. Dat soort dingen doen we vooral ook zelf binnen de school. We verwachten dat de buitenschoolse opvang dat ook doet. Dit zijn dan ook punten en vragen die in het halfjaarlijks overleg aan de orde komen, en die worden meegenomen in de evaluatie.”*

Zoals dit citaat al illustreert roept de samenwerking -en de hiermee gepaard gaande uitbreiding van het aantal mensen die en plaatsen waar met de kinderen wordt gewerkt- toch wel de behoefte op om na te denken over gezamenlijke regels over de omgang met en tussen de kinderen. Illustratief is ook het voorbeeld van Zevenhuizen, waar de school weliswaar tevreden is over de pedagogische aanpak binnen de na-

Wat heb je gedaan vandaag?

schoolse opvang maar de directeur toch wel een stapje verder zou willen gaan in het uitdragen van een gemeenschappelijke aanpak. De leerkrachten zijn geschoold volgens het programma 'Leefstijl' ter verbetering van de sociaal-emotionele vaardigheden van kinderen. Zelf biedt de school in het kader van Leefstijl ook een ouderprogramma aan. Men zag graag dat leidsters binnen de opvang ook gaan werken volgens de uitgangspunten van dit programma, zodat kinderen op alle plaatsen vanuit dezelfde uitgangspunten benaderd worden. "Maar", zo formuleert de directeur van de school, "het is nog niet zo ver".

Op de plaatsen waar de samenwerkingspartners vooral worden gekozen met het oog op het bestrijden van onderwijsachterstanden (Heerlen en Utrecht) bijvoorbeeld zijn de afspraken over de pedagogische visie onderdeel van het meer omvattende brede schoolbeleid. De visie is dan vastgelegd in een startdocument of visiedocument 'brede school'. In Utrecht werkt dit als volgt, aldus de directeur van de basisschool: "Onze visie is opvang te bieden waarin kinderen zich veilig voelen en leren hoe je met elkaar omgaat. Dit komt tot uiting in het overal hanteren van dezelfde regels en werkwijze. Alle werkers die met kinderen werken zijn verplicht speciale trainingen te volgen. We vinden deze eenduidige aanpak vereist omdat het een achterstandswijk is. Bij de trainingen zijn pedagogen ingeschakeld. Zij trainen en geven cursussen binnen de vreedzame school. De afspraken zijn neergelegd in het pedagogisch beleidsplan, dat gebruikt wordt bij de evaluatie van de doelstellingen." In Utrecht worden met het oog op de vreedzame wijkaanpak dus alle werkers inhoudelijk gestuurd volgens hetzelfde pedagogisch concept. Dit is ingegeven door de wens om duidelijkheid te scheppen ten opzichte van de kinderen, de ouders en de medewerkers zelf. Ook in Rotterdam is sinds het brede schoolbeleid veel scholing aangeboden aan scholen en welzijnswerk ter bevordering van een gezamenlijke pedagogische visie. Een centraal element daarin is de bevordering van sociale competenties.

Doelen

We hebben in de interviews vragen gesteld over de doelen die men nastreeft met het aanbod. We gaan ervan uit dat van de aanwezigheid van duidelijke en specifieke doelen een sturende werking mag worden verwacht op de vormgeving van het aanbod. Uit de antwoorden van de geïnterviewden komt naar voren dat men eigenlijk overal

van mening is dat het rond de school georganiseerde aanbod meer moet zijn dan ‘opvang’, ook op de locaties waar de samenwerking in de eerste plaats gericht is op opvang vóór, tussen en na schooltijd. Op de plaatsen waar we een gevarieerd naschools activiteitenaanbod aantreffen, streeft men minimaal na dat kinderen hieraan deelnemen en nieuwe ervaringen opdoen: *“Het doel is dat kinderen zich niet gaan vervelen, en dat zij leuke andere dingen kunnen doen om zich te ontwikkelen, en kennismaken met ander speelgoed en materialen en met andere kinderen. Thuis heb je geen drumstel, op de naschoolse activiteiten kun je dat eens uitproberen.”*

Op de scholen met kansarme kinderen hoopt men ook dat de deelname bij zal dragen aan het lid worden van een club of vereniging: *“We kijken naar de behoeften van kinderen. Het aanbod moet de ervaringen van de kinderen vergroten en hun talentontwikkeling stimuleren. We willen ook bereiken dat kinderen de activiteiten gebruiken als opstapje om zelf verder te gaan. Het moet hen zodanig stimuleren en prikkelen dat kinderen zelf een clubje willen starten en daar willen blijven, of dat zij naar een clubje of vereniging gaan.”*

Als het gaat om de ontwikkeling van kinderen is er op veel plaatsen sprake van een gerichtheid op het bevorderen van sociale vaardigheden en sociale competenties: *“De naschoolse activiteiten lenen er zich bij uitstek voor om kinderen te laten samenwerken.”* En: *“Overall waar je kinderen leert samenwerken met anderen ben je ook bezig met de preventie van probleemgedrag.”*

Op de scholen waar sprake is van een verlengde schooldagaanbod, gericht op het bestrijden van onderwijsachterstanden, noemt men wat vaker doelen die hiermee verband houden, zoals: het vergroten van de ontwikkelingskansen van kinderen (door hen activiteiten aan te bieden waar zij van huis uit niet mee in aanraking komen) en minder risico- en probleemgedrag (door de kinderen ‘van de straat’ te houden en te zorgen dat zij zich niet vervelen).

In het Rotterdamse voorbeeld worden ook doelen gesteld ten aanzien van de inhoud van het onderwijs. De activiteiten in het kader van de dagarrangementen zijn gericht op het introduceren van nieuwe leerconcepten en op het tot stand brengen van verbindingen tussen binnen- en buitenschools leren.

Wat heb je gedaan vandaag?

Combifuncties

Afstemming op pedagogisch vlak kan ook worden bereikt door de inzet van medewerkers op zogenaamde combifuncties. Het belang hiervan is, dat kinderen binnen de verschillende onderdelen dezelfde gezichten zien. Combifuncties kunnen worden omschreven als: functies waarbij het werk dat oorspronkelijk onder verschillende werkgevers werd verricht tot één functie wordt gemaakt. De medewerker werkt dan in verschillende banen met eigen aansturing en aparte CAO's (Schreuder e.a. 2005). In een aantal van de bezochte locaties zijn aanzetten tot het creëren van combifuncties. In Putten bijvoorbeeld wordt hier sterk op gefocust. Leidsters in de naschoolse opvang fungeren tegelijkertijd als onderwijsassistent in een groep binnen de school. En groepsleerkrachten staan soms aan het eind van de middag nog op de naschoolse opvang. De directeur van de school vertelt: *“Bij een sollicitatie horen leerkrachten ook dat dit van hen wordt verwacht. Leerkrachten leren dan dat er wel een ander soort regime en andere regels zijn dan op school: Je mag op de bso bijvoorbeeld hard praten en uitgelatener zijn dan op school”*. Het uitwisselen van pedagogische medewerkers en/of leerkrachten gebeurt overigens ook in Putten nog maar op kleine schaal. Uiteindelijk wil men toe naar de situatie dat een kind van de ochtend tot aan het einde van de middag een bekend gezicht ziet. *“We zijn eigenlijk overtuigd dat dit het is. Nieuwe ouders zeggen ons ook: wat een fijn en veilig gevoel geeft dit, dit concept van ‘alles bij elkaar op één locatie’ en die inzet van dezelfde medewerkers op verschillende tijden en plaatsen”*.

Ook op andere plaatsen is men bezig met combifuncties, bijvoorbeeld in Utrecht, waar professionals die de tussenschoolse opvang begeleiden ook de naschoolse opvang doen en de tijd tussen de overblijf en naschoolse opvang benutten om de naschoolse activiteiten binnen school of opvang te regelen en voor te bereiden. Zo wil men onderbrekingen in de werktijd van medewerkers voorkomen. Het resultaat is dat professionals substantieel worden ingezet in plaats van alleen op een (onaantrekkelijk) tijdstip tussen de middag, of na schooltijd. In Rotterdam zijn er plannen om de medewerkers in de naschoolse opvang activiteiten onder schooltijd te laten uitvoeren, het onderwijsondersteunend personeel verzorgt ook de ondersteuning voor de tussen- en naschoolse activiteiten. Er is nog geen sprake van combifuncties van leerkrachten.

In Zevenhuizen zet men enkele dagen per week een onderwijsassistent in bij de voor-schoolse opvang.

Zo wordt op diverse plaatsen gekeken hoe de inzet van personeel pedagogisch verantwoord en efficiënt kan plaatsvinden. Een belangrijke figuur in dit geheel lijkt de onderwijsassistent. We gaan in dit onderzoek niet uitgebreid in op de voorwaarden en regelingen rondom het gebruik van combifuncties, maar volstaan met een verwijzing naar Schreuder e.a., 2005.

Samenvattend

De betrokkenen hechten belang aan een eenduidige visie op de omgang met de kinderen. Van een gezamenlijk beleidsplan, opgesteld door de school en opvangpartners is echter nog nauwelijks sprake. Als het gaat om afspraken over het pedagogisch klimaat wordt vaak verwezen naar het pedagogisch beleidsplan van de aanbieder van kinderopvang. Bij de afspraken met de scholen vormt dit plan vaak het uitgangspunt, waardoor nadere afspraken over de omgang met de kinderen vaker betrekking lijken te hebben op de buitenschoolse tijd en wat minder vaak op de 'lestijd' op school. Bij de afspraken over het pedagogisch beleid ligt het accent op de wijze waarop men met de kinderen omgaat en de omgang van de kinderen met elkaar.

Naschoolse activiteiten in het kader van de brede school worden gemotiveerd met het oog op ontwikkelingsstimulering. Dit komt vooral naar voren in de vraag naar de doelen die men nastreeft met het gekozen aanbod. Dan blijkt dat in het kader van de verlengde schooldag doelen worden nagestreefd die een pedagogisch-didactische functie hebben, zoals vergroten van sociale competentie, het bieden van zinvolle vrijetijdsbesteding, het aanbieden van andere manieren van leren, het bestrijden van onderwijsachterstanden.

In het Rotterdamse voorbeeld worden ook doelen gesteld ten aanzien van de inhoud van het onderwijs. De activiteiten in het kader van de dagarrangementen zijn gericht op het introduceren van nieuwe leerconcepten en op het tot stand brengen van verbindingen tussen binnen- en buitenschools leren.

Afstemming op pedagogisch vlak kan ook worden bereikt door de inzet van medewerkers op zogenaamde combifuncties, zodat kinderen vaker dezelfde gezichten zien

Wat heb je gedaan vandaag?

in de verschillende onderdelen en activiteiten. Dit is een optie die op de meeste locaties aanhang vindt en uitgewerkt wordt.

3.6 De toekomst

We hebben gezien dat (met uitzondering van de school in Zevenhuizen en de ‘mid-denklaseschool’ in Utrecht, waar men zich voorlopig concentreert op opvang) alle scholen bezig zijn toe te groeien naar een breed en gevarieerd naschools activiteiten-aanbod. Het enthousiasme om een kwalitatief goed aanbod voor de kinderen te realiseren is groot. Maar er zijn ook knelpunten. Door krapte op de arbeidsmarkt en doordat de opvang relatief goedkoop is zullen steeds meer kinderen gebruik gaan maken van naschoolse opvang, zo verwacht men. Daarbij is er een ontwikkeling om ook de opvang voor 0-4-jarigen aan scholen te koppelen. Dit stelt eisen aan de inrichting, vormgeving en capaciteit van de schoolgebouwen. Verschillende scholen wijzen op de beperkingen van hun huidige schoolgebouw en de beperkte opvangmogelijkheden in de omgeving van de school.

De uitbreiding van opvang en van activiteiten in de naschoolse sfeer vraagt om personeel, dat niet altijd te krijgen is. Met name in de achterstandswijken zegt men te kampen te hebben met personeelstekorten. Goed personeel is bovendien duur. In relatie hiermee wijst men ook op de financiële beperkingen om het aanbod verder uit te bouwen.

Voor de achterstandsscholen geldt verder: het is moeilijk om ouders uit de lagere inkomensgroepen te overtuigen van de meerwaarde van opvang. Vaak zijn ze niet bekend met de kinderopvangtoeslag en vinden het bij voorbaat al duur. De geringe deelname aan de opvang belemmert het van de grond komen van activiteiten, die gerelateerd aan de opvang kunnen worden aangeboden.

Ten slotte voelen scholen de druk van de concurrentie: de kwaliteit van het aanbod van naschoolse activiteiten wordt in toenemende mate meegenomen in het oordeel van ouders over de school. De scholen zien zich genoodzaakt om, naast kwalitatief goed onderwijs, ook nog eens een kwalitatief hoogstaand naschools activiteiten-aanbod te verzorgen. Hiervoor is in de naaste toekomst tijd en geld nodig.

3.7 Gerealiseerde kwaliteitsaspecten

Aan het eind van het interview is aan de scholen een lijst met negentien uitspraken voorgelegd. Deze hebben betrekking op kwaliteitsaspecten die uit eerder onderzoek naar voren kwamen als belangrijke kenmerken van dagarrangementen (Schreuder e.a., 2005). De scholen werd gevraagd aan te geven in hoeverre zij op dit moment de genoemde kwaliteitsaspecten realiseren. Tabel 1 laat de resultaten voor de acht scholen samen zien. De resultaten zijn weliswaar gebaseerd op de mening van slechts acht geïnterviewden, maar het geeft toch een beeld van datgene wat de scholen op dit moment realiseren.

Wat heb je gedaan vandaag?

Tabel 1.1 Overzicht van aspecten van buitenschoolse opvang en activiteiten en de mate waarin scholen deze realiseren. De geïnterviewden konden kiezen uit drie antwoordmogelijkheden: 1= niet/nauwelijks van toepassing, 2= redelijk van toepassing 3= sterk van toepassing

Uitspraken (n=8)	1	2	3
1. aansluiting nso op lestijden			8
2. doorlopend (continu) aanbod in de schoolweken		1	7
3. goede bereikbaarheid van de opvang en activiteiten		1	7
4. kinderen kunnen van 8.00 tot 18.00 uur terecht		2	6
5. kinderen kunnen op alle schooldagen terecht		3	5
6. kinderen kunnen in het weekend terecht	8		
7. er is vervanging als personen of activiteiten uitvallen			8
8. er zijn vertrouwde, vaste begeleiders			8
9. leuk en ontspannend		4	4
10. zinvol en uitdagend aanbod (kinderen leren er iets van)	1	3	4
11. evenwicht tussen georganiseerde activiteiten en vrij spel		4	4
12. verbinding tussen binnen- en buitenschools aanbod	4	3	1
13. voldoende gelegenheid voor vrij spel		2	6
14. buitenspelen gegarandeerd			8
15. de overdracht is veilig		4	4
16. folder en inschrijvingsmogelijkheden voor ouders aanwezig			8
17. keuzemogelijkheid tussen verschillende soorten activiteiten		4	4
18. kinderen worden betrokken bij de programmering		6	2
19. voldoende toezicht en voldoende privacy	1	2	5

We zien dat een groot deel van de genoemde aspecten redelijk tot goed gerealiseerd is in de onderzochte locaties. Alleen in het weekend wordt nergens opvang geboden. Organisatorisch lijkt de opvang goed in orde: het is bereikbaar en er is vervanging van personen of activiteiten als deze uitvallen. Er sprake van goede en vertrouwde begeleiders en buiten spelen kan overal.

Enkele kanttekeningen zijn: de uitspraken over de kwaliteit van de inhoud van het aanbod (uitspraken 9, 10 en 11) worden niet overal sterk onderschreven. Dat heeft ermee te maken dat de scholen van mening zijn dat het aanbod nog voor verbetering vatbaar is. Voor de verbinding tussen binnen- en buitenschools leren (12) geldt dat dit

Resultaten: het aanbod

niet op elke locatie wordt nagestreefd. Dit aspect is dan ook niet sterk aanwezig. De programmering van de activiteiten door kinderen is een onderwerp dat alleen van toepassing is als ook daadwerkelijk sprake is van een activiteitenprogrammering. Dat is (nog) niet overal het geval, zoals we zagen. Een deel van de bso's functioneert als opvang zonder activiteitenprogrammering.

4 Resultaten: de ouders

Via interviews met ouders op de in het vorige hoofdstuk beschreven locaties werd naar een antwoord gezocht op de volgende twee onderzoeksvragen: in welke mate en waarom maken ouders en kinderen al dan niet gebruik van opvangvoorzieningen, programma's en activiteiten? En wat is volgens de ouders de meest wenselijke vormgeving, inhoud en pedagogisch didactische aanpak voor buitenschoolse opvang, programma's en activiteiten? In de interviews kwamen voor elke locatie zowel ouders aan het woord die gebruikmaken van de buitenschoolse opvang als ouders die dat niet doen.

4.1 Samenstelling van de respondentgroep(en)

In totaal zijn 25 ouders⁶ geïnterviewd. Op één van de acht locaties (in Rotterdam) is het niet gelukt ook ouders te betrekken in het onderzoek. Van de overige acht locaties hebben steeds drie of vier ouders deelgenomen aan een (telefonisch) interview aan de hand van een interviewleidraad. Per locatie ging dat steeds om zowel ouders die wel, als ouders die geen gebruik maken van het aanbod aan buitenschoolse opvang dat bij de school van hun kind voor handen is.

⁶ Twee maal ging het om een ouder van wie twee kinderen een kinderdagboekje hebben bijgehouden, een in de jongste en een in de oudste leeftijdsgroep.

Wat heb je gedaan vandaag?

Tabel 4.1 Overzicht opleidingsniveau ouders die geen resp. wel gebruikmaken van de bso

	Geen bso (n= 14)	Wel bso (n= 11)	Totaal (n= 25)
Opleidingsniveau			
hbo/wo	5	9	14
mbo	4	-	4
havo	2	-	2
mavo	1	2	3
lbo	1	-	1
geen onderwijs	1	-	1

Opleidingsniveau

Het gemiddelde opleidingsniveau in de totale groep lag vrij hoog, in de groep ouders die wel gebruik maakt van bso nog wat hoger gemiddeld dan in de groep die geen gebruik maakt van bso.

Tabel 4.2 Overzicht arbeidsdeelname ouders die geen, resp. wel gebruikmaken van bso

	Geen bso (n = 14)	Wel bso (n=11)	Totaal (n=25)
Moeder			
geen betaald werk	5	-	5
2 dagen	4	2	6
3 dagen	2	6	8
4 dagen	1	3	4
5 dagen	2	-	2
Partner⁷			
nvt	2	1	3
4 dagen	1	-	1
5 dagen	11	10	21

⁷ Over het algemeen is de partner de vader. Een gezin wordt gevormd door twee moeders.

Arbeidsdeelname

Verder valt op dat vrijwel alle moeders die betaald werk verrichten, dat doen in deeltijd. In de groep die wél gebruikmaakt van de bso werken de moeders meestal drie dagen per week, soms iets meer, soms iets minder, maar nooit vijf dagen. In de groep van ouders die geen gebruik maken van de bso is de arbeidsdeelname van de moeder (nog) wat geringer: vijf van de veertien moeders in deze groep verrichten geen betaalde arbeid buitenshuis, en ook de overige moeders werken gemiddeld genomen wat minder dagen per week. In deze groep zijn echter ook twee moeders die juist wel full time werken. In beide gevallen gaat dat om moeders met een eigen bedrijf aan huis, die hun eigen werktijden kunnen bepalen en daardoor (en in combinatie met hun partner) voldoende flexibel zijn om ook de opvang van hun eigen kind te verzorgen. Van de 25 geïnterviewde ouders zijn er drie alleenstaande moeders. Voor de overige 22 partners, 21 vaders en één moeder, geldt dat zij op één na allemaal full time werken. Er is slechts één vader die in deeltijd (vier dagen) werkt.

Tabel 4.3 Overzicht geboortelanden van ouders die geen resp. wel gebruikmaken van de bso

	Geen bso (n= 14)	Wel bso (n=11)	Totaal (n=25)
Moeder			
Nederland	11	9	20
Turkije	1	-	1
Marokko	2	-	2
Suriname	-	-	-
anders, nl.	-	2 (Aruba Senegal)	2
Partner⁸			
nvt	2	1	3
Nederland	8	10	18
Turkije	-	-	-
Marokko	3	-	3
Suriname	-	-	-
anders, nl.	1 (Duitsland)	-	1

⁸ Over het algemeen is de partner de vader. Een gezin wordt gevormd door twee moeders.

Wat heb je gedaan vandaag?

Etnische herkomst

Geboorteland moeder, geboorteland partner: vijf van de moeders en vier van hun partners zijn geboren in het buitenland. Er zijn drie Marokkaanse gezinnen, en er is een Turks gezin dat heeft deelgenomen aan het onderzoek, al is de vader van dit Turkse gezin geboren in Duitsland. Verder is één van de moeders afkomstig uit Aruba en een andere uit Senegal. De groep ouders die wel gebruik maakt van de buitenschoolse opvang is overigens (nog) minder gemengd naar herkomst dan de groep die geen gebruik maakt van de opvangvoorzieningen.

4.2 Ouders die geen gebruikmaken van buitenschoolse opvang

Mate van deelname aan opvangvoorzieningen

In de groep van 14 ouders die geen gebruikmaken van buitenschoolse opvang, bezoekt ook geen van de kinderen de voorschoolse opvang. Van de 15 kinderen die zij vertegenwoordigen gaan er zes ook nooit, of alleen incidenteel naar de tussenschoolse opvang. De overige negen kinderen maken daarvan wel gebruik. Soms gebeurt dat omdat overblijven standaard is voor alle kinderen van een bepaalde school (Putten), soms omdat de moeder zelf werkzaam is op de school als leerkracht of overblijfkracht. Enkele kinderen in de oudste leeftijdsgroep gaan op één dag in de week zelfstandig tussen de middag thuis een boterham eten.

Redenen om geen of weinig gebruik te maken van opvangvoorzieningen

De reden waarom de ouders geen gebruikmaken van de opvangvoorzieningen die er wel zijn rond de school is over het algemeen: opvang is niet nodig, de moeder is zelf thuis. In een groot aantal van deze gezinnen is dat bovendien een keuze geweest. Ter illustratie een citaat uit een van de interviews: “*Moeder is thuis en dat is een bewuste keuze geweest. De reden van het thuiszijn is dat de ouders niet het gevoel willen krijgen zelf te weinig op te voeden. Zij willen niet teveel uit handen geven aan derden, maar er voor de kinderen zijn.*” Het betekent overigens niet altijd dat de moeders helemaal niet buitenshuis werkzaam zijn, enkele van de andere ouders geven aan dat zij hun werktijden hebben aangepast aan de schooltijden van de kinderen. In die gevallen

zijn er soms nog anderen (opa en oma) die bijspringen of hebben de ouders een onderlinge verdeling gemaakt.

Het komt ook voor dat het kind wel een tijdje de buitenschoolse opvang heeft bezocht, maar dat dat niet (meer) beviel, omdat de opvang te weinig toegesneden was op oudere kinderen of omdat het kind meer individuele begeleiding nodig had dan de opvang kon bieden. Ook maken enkele ouders zich zorgen over de mogelijk te lange dagen voor jonge kinderen wanneer zij na schooltijd ook nog naar de buitenschoolse opvang zouden gaan.

De kinderen in deze groep doen wel af en toe mee aan een naschools activiteitsaanbod op die locaties waar dat ook wordt geboden. Maar ook hier geldt dat zij dat niet altijd erg leuk vinden, en daardoor niet meer gaan. Op een locatie is het zo dat de kinderen wel graag zouden gaan, maar dat er niet altijd plek is. De betreffende moeders geven aan dat zij nu op zoek zijn naar (sport)clubs voor hun kinderen. Wat overigens ook precies de doelstelling is van de organisatie die het naschoolse aanbod op deze locatie organiseert.

Wensen en behoeften

Voor de meeste ouders uit deze groep geldt dat zij eenvoudig geen behoefte hebben aan opvangmogelijkheden voor hun kind, ook niet als er andere voorwaarden zouden gelden. Wel geeft een enkele ouder aan dat het plezierig is dat het kind incidenteel kan meedoen aan een ‘verwenmiddag’ op woensdag. Drie van de ouders die geen gebruikmaken van de buitenschoolse opvang noemen als bezwaar de hoge kosten.⁹ De kwaliteitsaspecten die deze ouders van belang achten voor buitenschoolse opvang, ook al maken zij daarvan zelf geen gebruik, zijn:

- een interessant inhoudelijk programma voor oudere kinderen (op de locatie voor buitenschoolse opvang dan wel bij een specifieke club)
- (meer) mogelijkheid voor individuele aandacht voor kinderen die dat nodig hebben

⁹ Het lijkt erop dat een deel van deze ouders niet helemaal op de hoogte is van de nieuwe regelingen van de overhead in financiële tegemoetkoming van ouders die gebruikmaken van buitenschoolse opvang. Een andere ouder geeft aan dat de regeling toch wel tegenvalt.

Wat heb je gedaan vandaag?

- een andere locatie dan de eigen school, met veel buitenruimte en groen

4.3 Ouders die wel gebruikmaken van buitenschoolse opvang

Mate van deelname aan opvangvoorzieningen

Van de totale groep van 11 ouders (12 kinderen) maken er twee gebruik van *voorschoolse opvang* (vso). Eén van deze kinderen gaat sinds een jaar nu elke dag naar de voorschoolse opvang. De ouder is erg blij dat zij haar kind daar om 7.00 uur kan brengen, het kind heeft het er bovendien erg naar haar zin. Het andere kind gaat maar op een dag per week en wordt op twee andere dagen opgevangen door een buurvrouw. De ouders geven aan dat de vso voor het kind niet prettig is omdat die plaatsvindt in een kinderdagverblijf, waar verder alleen jongere kinderen (tot vier jaar) aanwezig zijn.

De kinderen uit deze groep gaan allemaal naar de *tussenschoolse opvang* (tso). Drie kinderen bezoeken de tso vier dagen per week, voor twee kinderen geldt dat op hun school alle kinderen standaard tussen de middag op school overblijven. Zes kinderen gaan op drie dagen per week naar de tso, twee kinderen blijven twee keer per week over, en voor een kind geldt dat de eigen ouder op de school werkt. Dit kind bezoekt incidenteel de tso, maar eet meestal samen met de ouder op school.

De helft (6) van de kinderen in deze groep gaat op twee dagen per week naar de *naschoolse opvang* (nso), vier kinderen gaan op drie dagen per week. Eén kind gaat vier dagen per week naar de naschoolse opvang, en één kind gaat één middag, met name als er activiteiten worden georganiseerd zoals een voetbal of volleybaltoernooi.

Mate van tevredenheid met de opvangvoorzieningen

De mate waarin ouders tevreden zijn over de openingstijden, kosten, personeel, organisatie, inhoud en locatie van de opvangvoorziening voor hun kind(eren) is vanzelfsprekend per locatie op verschillende ervaringen gebaseerd. Al die ervaringen laten

zich lastig samennemen tot een verhaal. We presenteren daarom enkele van de meest genoemde, en meest opvallende aandachtspunten van de ouders.

Over de *openingstijden* van de opvangvoorzieningen zijn vrijwel alle geïnterviewde ouders tevreden. Er is een ouder die zelf wisselende, onregelmatige werktijden heeft. Voor haar zou het prettig zijn als de betreffende opvangvoorziening latere openingstijden had. Op een van de andere locaties zijn die openingstijden inderdaad zo ruim, van 7.00 uur tot 19.00 uur, op een andere locatie kunnen de kinderen sinds dit schooljaar worden opgevangen van 7.30 tot 18.30 uur. Beide ouders die hun kind op deze locatie naar de naschoolse opvang laten gaan zijn tevreden over die ruimere openingstijden, en vooral ook over de mogelijkheid om als ouders te kiezen voor een contract dat aansluit op de eigen behoeften. In beide gevallen hebben de ouders gekozen voor opvang tot 18.00 uur.

Ook zijn de meeste ouders tevreden over de *kosten* van de opvangvoorzieningen. *“Ik ben tevreden over de kosten. De tarieven zijn hier bovendien wat lager dan we in Amsterdam gewend waren. Verder is de kinderopvang sinds de nieuwe wet relatief goedkoper geworden. De nso hoeft overigens niet per se goedkoop te zijn, belangrijker vind ik dat de kwaliteit goed is.”* Eén moeder geeft daarbij aan dat, zonder de compensatie regeling van de belasting, de kosten voor de naschoolse opvang voor haar te hoog zouden zijn. Een van de andere ouders merkt wel op dat er inmiddels een groot verschil is tussen de kosten voor naschoolse opvang en tussenschoolse opvang. *“Met de kosten voor de naschoolse opvang heb ik geen probleem, zeker niet als je ziet wat je ervoor terugkrijgt. De tussenschoolse opvang is nu echter relatief duur, ook omdat er veel minder tegenover staat.”*

De pedagogisch medewerkers van de verschillende opvangvoorzieningen kunnen op de meeste locaties rekenen op tevredenheid van de ouders, zoals blijkt uit uitspraken als: *“Prima, het zijn leuke meiden.” Of: De leidsters zijn goed, betrokken en flexibel. Ze bieden echt een huiskamergevoel.”* Op enkele locaties echter zijn de ouders wat minder gelukkig, en daar gaat het dan steeds om het gemis aan vast personeel: *“Ik zie elke dag iemand anders, en er is niemand die aan het eind van de dag even wat in-*

Wat heb je gedaan vandaag?

formatie overdraagt. De groepsleiding let daar ook niet op en is onvoldoende betrokken bij het kind en bij de ouders. Met de wensen van de ouders op dit gebied wordt niets gedaan.” En ook op een van de andere locaties is het feit dat er veel doorstroming is onder de leidsters voor de ouders (en kinderen) bezwaarlijk: “De kwaliteit van de leidsters is wisselend. Het is vooral ook vervelend dat het personeel zelf veel wisselt, je kunt geen band opbouwen. Er zijn elke keer weer nieuwe gezichten. Dat is ook voor de kinderen niet prettig.”

Over de *inhoud en organisatie* van de buitenschoolse opvang zijn de ouders redelijk tevreden, maar ook hier plaatsen zij wel wat kritische kanttekeningen. Het eerste dat opvalt is dat toch een aantal ouders melden dat het (met name voor de kinderen uit de oudste leeftijdsgroep) nogal eens wat saai is, ofwel doordat zij samen met (veel) jongere kinderen in een groep zitten, en vooral doordat er weinig activiteiten worden aangeboden (of weinig activiteiten die voor hun kind interessant of aantrekkelijk zijn). Overigens geeft juist ook een moeder van een wat jonger kind aan dat zij het waardeert dat de naschoolse opvang niet overgeorganiseerd is: *“Het is echt vrije tijd.”* Op één van de locaties is overigens daar juist sinds enige tijd verandering in gekomen: er worden nu workshops georganiseerd, bijvoorbeeld in muziek, of met ‘Crea-Bea’, en er worden ook wat vaker losse activiteiten gedaan zoals broodjes bakken. *“Ze hoeven echt niet de hele middag vermaakt te worden, maar het is leuk als de kinderen ook op de naschoolse opvang iets kunnen ondernemen. Hetzelfde geldt in de vakanties: dan bezoeken de kinderen soms een poppentheater, of ze gaan ergens heen met de trein, of de gymzaal wordt afgehuurd voor leuke activiteiten. Dat is een goede ontwikkeling.”* Ook het feit dat de groep oudere kinderen een eigen plek heeft gekregen op een andere locatie, en niet meer in hetzelfde gebouw zit waar ook de kinderopvang voor 0 tot 4-jarigen is gevestigd, wordt door de ouders, en de kinderen gewaardeerd. Op enkele andere locaties, waar de kinderen kennelijk al wat langer via de naschoolse opvang kunnen deelnemen aan activiteiten op het gebied van sport of cultuur, wordt deze mogelijkheid door de ouders erg gewaardeerd. Heel praktisch kan een enkele locatie overigens nog wel iets doen aan een betere afstemming met de school over ophaaltijden en/of vrije dagen. Flexibiliteit in het mee-

nemen van vriendjes of vriendinnetjes naar de buitenschoolse opvang kan rekenen op steun van de ouders.

De *locatie* waar de buitenschoolse opvang plaatsvindt, is voor de ouders wel degelijk een belangrijk kwaliteitsaspect. Opvang op de school zelf vinden niet alle ouders prettig. Het maakt uit of de opvang in zo'n situatie gebruikmaakt van een gemeenschapsruimte, die niet is ingericht voor opvang, dan wel dat er in de school zelf een eigen, huiselijk ingerichte, ruimte is voor de buitenschoolse opvang en/of activiteiten. De ouders zijn in het laatste geval veel positiever. Voldoende ruimte, de aanwezigheid van aparte ruimtes voor jongere en oudere kinderen en eventueel de mogelijkheid gebruik te maken van een gymzaal of sporthal kunnen op veel waardering van de ouders rekenen. Over het algemeen vindt men het in elk geval prettig wanneer de buitenschoolse opvang en/of activiteiten dicht bij de school kunnen plaatsvinden, zodat de kinderen er samen met een leidster lopend naartoe kunnen. Een van de locaties bevindt zich buiten in het bos, met veel gelegenheid om (buiten) te spelen, daarover zijn de betreffende ouders erg enthousiast.

4.4 Wat vinden ouders belangrijk?

Evenals aan de scholen is aan de ouders die gebruik maken van het aanbod aan buitenschoolse opvang en/of activiteiten een lijst met uitspraken voorgelegd. Hen werd gevraagd om aan te geven in hoeverre zij aan de genoemde 15 kwaliteitsaspecten belang hechten. Tabel 4.4 laat de resultaten voor de tien ouders samen zien. De resultaten zijn natuurlijk gebaseerd op een bevraging van slechts tien ouders, maar die ouders waren het wel onderling sterk met elkaar eens. Samengevat vinden de ouders die gebruikmaken van buitenschoolse opvang en/of activiteiten vrijwel alle genoemde kenmerken belangrijk of heel erg belangrijk, op een aspect na, namelijk de mogelijkheid de kinderen ook in het weekend te laten deelnemen aan het buitenschoolse aanbod, daaraan heeft eigenlijk niemand echt behoefte.

Wat heb je gedaan vandaag?

Tabel 4.4 *Overzicht van aspecten van buitenschoolse opvang en activiteiten en de mate waarin ouders -die daarvan gebruik maken- er belang aan hechten. De ouders konden kiezen uit vijf antwoordmogelijkheden: 1= niet (zo) belangrijk, 2= een beetje belangrijk, 3= belangrijk, 4= heel erg belangrijk en 5= nvt/geen mening*

Uitspraken (n=10)¹⁰	Gem.
1. aansluiting nso op lestijden	3.9
2. doorlopend (continu) aanbod waar je als ouders op kunt rekenen	3.5
3. goede bereikbaarheid van de opvang en activiteiten, kinderen kunnen er zelf heen	2.9
4. kinderen kunnen van 8.00 tot 18.00 uur terecht	3.7
5. kinderen kunnen op alle schooldagen terecht	3.8
6. kinderen kunnen in het weekend terecht	1.1
7. er is vervanging als personen of activiteiten uitvallen	3.3
8. er zijn vertrouwde, vaste begeleiders	3.8
9. het is plezierig en ontspannen	4.0
10. er is een zinvol en uitdagend aanbod (kinderen leren er iets van)	3.1
11. er is een evenwicht tussen georganiseerde activiteiten en vrij spel	3.6
12. de overdracht is veilig (van school naar opvang, van opvang naar activiteit of club)	4.0
13. er is sprake van samenwerking met voorzieningen in de buurt	3.6
14. er is contact met de basisschool	3.6
15. deelname is betaalbaar	3.8

Iedereen is het erover eens dat het allerbelangrijkste is dat buitenschoolse opvang en/of activiteiten plezierig en ontspannend moeten zijn voor de kinderen, en dat er sprake moet zijn van een veilige overdracht tussen de verschillende onderdelen (dus van school naar de opvang, en/of van de opvang naar een club of activiteit elders). Beide aspecten ontvangen de maximale score (4.0) van alle tien de ouders, en ze spreken kennelijk zo vanzelf dat geen van de geïnterviewden hierop nog een toelichting geeft.

Maar ook aansluiting op de schooltijden, beschikbaarheid op alle schooldagen en openingstijden tussen 8.00 en 18.00 uur vinden ouders van groot belang. Wel voegt één van de ouders eraan toe geen belangstelling te hebben voor voorschoolse opvang.

¹⁰ Bij een van de ouders zijn deze vragen in het gesprek niet aan bod gekomen.

Eén van de andere ouders geeft aan dat opvang op de woensdagmiddag eigenlijk niet nodig zou moeten zijn.

Vervolgens blijken de ouders de aspecten betaalbaarheid, vertrouwde vaste begeleiders, een goed evenwicht tussen georganiseerde activiteiten en vrij spel, samenwerking met voorzieningen in de buurt, contact met de basisschool en een doorlopend aanbod van opvang en activiteiten meer dan belangrijk te vinden.

Waar het gaat over samenwerking met voorzieningen in de buurt, zien ouders vooral veel in de mogelijkheid dat het kind via de naschoolse opvang ook deelneemt aan sportactiviteiten op een club (zoals bij de gymnastiek- of voetbalvereniging), of naar zwembles zou kunnen. Dat zou het een en ander aan logistieke problemen voor hen oplossen. Op geen van de locaties wordt momenteel in deze behoefte al voorzien.

Contacten met de basisschool zouden er in de eerste plaats moeten zijn om een goede afstemming te bereiken over vakantie- en studiedagen van de school. Voor in elk geval een van de locaties geldt dat er kinderen van meerdere scholen naar dezelfde buitenschoolse opvang gaan. Deze scholen hanteren echter niet allemaal hetzelfde vakantierooster wat de planning voor de bso behoorlijk complex maakt. Contacten met de school moeten er bovendien vooral zijn rond de kinderen. Bij ziekte of bijzondere voorvallen is een goede overdracht tussen de school en de bso (en vervolgens naar de ouders) voor de ouders wenselijk. Ook geeft een van de respondenten aan dat bij opvallend gedrag van een kind goed overleg tussen school, opvang en ouders zou moeten/kunnen bijdragen aan het vinden van een goede oplossing.

Belangrijke aspecten van buitenschoolse opvang en activiteiten voor de ouders zijn verder: het bieden van vervanging wanneer personen of activiteiten uitvallen, bereikbaarheid van de activiteiten voor de kinderen, en een zinvol en uitdagend aanbod (waarvan kinderen eventueel ook iets leren). Op dat laatste punt reageren overigens acht van de tien ouders spontaan met uitspraken in de lijn van: *“Uitdagende activiteiten, ja, maar het blijft wel vrije tijd, dus het hoeft geen schools leren te zijn.”* Eén van de ouders geeft aan dat voor haar kind ook de sociale contacten, zoals wachten op je beurt en samen spelen, al belangrijke vaardigheden zijn die zij leert op de naschoolse opvang.

Eigenlijk is, zoals gezegd, het enige dat ouders niet belangrijk vinden een buitenschools aanbod voor de weekenden: een oppascentrale gekoppeld aan de buiten-

Wat heb je gedaan vandaag?

schoolse opvang is misschien een goed idee, maar er moet ook nog tijd overblijven voor de ouders om zelf leuke dingen met hun kind te ondernemen, geven de ouders aan. Dus opvang in het weekend is niet nodig, of zelfs niet wenselijk.

4.5 Behoeften van ouders

De ouders hebben natuurlijk verschillende ervaringen. Wij hebben de vraag naar specifieke behoeften voorgelegd aan tien ouders die samen ervaring hebben met zes verschillende locaties voor buitenschoolse opvang en/of activiteiten. Dat maakt vanzelfsprekend ook dat de wensen en behoeften van elkaar verschillen. Op de ene plek is het een beter geregeld, op de andere het ander. Toch zijn er enkele uitspraken die we bij meerdere ouders tegenkomen. Allereerst is dat de spontane opmerking van zes ouders dat het buitenschoolse aanbod over het algemeen voldoet aan hun behoeften.

Verder benoemen vijf van de geïnterviewde ouders hun behoeften aan een activiteitenaanbod. Twee citaten ter illustratie (Zevenhuizen): *“De opvang is niet overgeorganiseerd en daar houd ik wel van. Het is ten slotte vrije tijd van de kinderen. De kinderen zijn nu nog klein, maar op een gegeven moment willen ze wel op clubjes of zo. Daar voorziet deze opvang niet in.”* En andere ouder (Brummen) zegt: *“Wel zie ik een uitdaging in het ontwikkelen van nieuwe arrangementen in samenwerking met sport-, toneel- en muziekclubs, zodat zowel de clubs als de nso en de ouders er baat bij hebben. Het belang van het kind moet overigens wel steeds centraal blijven staan. Met die ontwikkeling is nu een begin gemaakt.”*

Een tweede reeks van behoeften heeft betrekking op de capaciteit van de opvangvoorzieningen. Men waardeert het wanneer er sprake is van flexibiliteit in de afname van dagen, bijvoorbeeld tijdens vakanties, of in de mogelijkheid om vriendjes of vriendinnetjes mee te nemen, al realiseren de ouders zich ook dat er een wettelijke leidster-kindratio is, waardoor aan meer flexibiliteit ook meteen hogere kosten verbonden zijn. Voldoende capaciteit houdt verder voor ouders in dat er vaste gezichten zijn en niet al te veel verloop onder het personeel en dat alle ouders en kinderen die dat willen gebruik kunnen maken van het buitenschoolse aanbod. Het is namelijk ook

belangrijk dat er voldoende kinderen zijn om mee te spelen: *“In de vakanties moeten de kinderen naar telkens wisselende locaties omdat er te weinig capaciteit is. Dat vinden ze niet leuk.”*

Twee van de ouders geven aan dat zij behoefte hebben aan een betere overdracht: *“Voor overdracht is weinig gelegenheid. Dat komt deels ook doordat we daar zelf vaak maar weinig tijd voor hebben.”*

Tot slot hechten ouders aan een prettige, knusse, huiselijke ruimte die toch liefst duidelijk een andere sfeer heeft dan de school: *“De ruimte is erg gehorig. Het is geen bso maar een school. Vooral voor de vakantieactiviteiten is dat niet prettig. Het is net alsof je de kinderen naar school brengt. Het is de gemeenschapsruimte van de school, geen huiskamer wat je zou willen. Ze spelen op het schoolplein, er is geen gras of een zwembadje. Ik voel me schuldig als ik de kinderen erheen breng.”*

4.6 Samenvatting van de opvattingen van ouders

In de bevraging zijn ouders betrokken van wie de kinderen wel en ouders van wie de kinderen niet deelnemen aan naschoolse opvang. Het gaat om 25 ouders. Het gemiddelde opleidingsniveau in de totale groep is vrij hoog. In de groep die wel gebruik maakt van bso gemiddeld nog wat hoger dan in de groep die hier geen gebruik van maakt.

De moeders die betaald werk verrichten, doen dat in deeltijd en de vaders werken full time. De groep van 25 ouders lijkt goed overeen te komen met de gehele populatie van Nederlandse ouders van jonge kinderen als het gaat over de verdeling van arbeid- en zorgtaken.

Er lijkt noch bij de ouders die geen gebruikmaken van de opvangmogelijkheden, noch bij de ouders die dat wel doen behoefte te bestaan aan méér opvang voor hun kinderen. De algemene lijn is dat ouders ook graag voor hun eigen kinderen willen kunnen zorgen. Voor de één is dat elke dag, voor de andere is dat toch minimaal een aantal dagen gedurende de schoolweek, en in het weekend. Geen van de ouders heeft behoefte aan weekendopvang (en die wordt ook niet geboden, zo zagen we in het vorige hoofdstuk). Wel is er behoefte aan wat meer flexibiliteit van de opvang opdat de

Wat heb je gedaan vandaag?

combinatie van flexibiliteit die het werk soms vraagt, met opvang, gemakkelijker gaat en men niet hoeft te zoeken naar allerlei noodoplossingen. Er lijkt, kortom, bij ouders weinig behoefte aan meer opvang rond de schooltijden, wel aan meer flexibiliteit van die opvang. Met flexibiliteit wordt dan bedoeld: eventueel een dagdeel in een week extra komen of een keer een dagdeel ruilen. De voorschoolse opvang, de opvang vóór aanvang van de lessen, blijkt voor een klein groepje ouders in een behoefte te voorzien. Voor veel meer ouders voorziet de tussenschoolse opvang in een behoefte, omdat het hen (lees: de moeders) in staat stelt om te werken, ook al is het tot drie uur 's middags.

Doordat op elke school maar een klein groepje ouders gesproken kon worden, bevat het onderzoek weinig ouders die ervaring hebben met naschoolse activiteiten zoals aangeboden in de verlengde schooldag. Daarom kon over dit onderwerp helaas beperkte informatie naar voren komen vanuit de ouders. Uit de wensen die de ouders uiten ten aanzien van naschoolse opvang (ook als zij daar zelf geen gebruik van maken) kunnen we afleiden dat er behoefte is aan naschoolse activiteiten op de wijze waarop deze in de verlengde schooldag worden aangeboden. Ouders wensen een interessant inhoudelijk programma, met name voor de wat oudere kinderen. Aan de andere kant hoeft dit misschien niet elke dag (voor kinderen die vaker naar de opvang gaan) en moet er ook gelegenheid zijn voor vrij spelen en ondernemen. Dan is vooral de ruimte van belang. De binnenruimte: die moet een huiselijke sfeer hebben maar ook gevarieerd zijn, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van aparte ruimtes voor jongere en oudere kinderen en voor verschillende activiteiten (rennen, klimmen en klauteren, maar ook knutselen, computeren, misschien koken en bakken en muziek maken). En de buitenruimte: weinig enthousiasme is er voor het buitenspelen op het (stenen) schoolplein van de school. Erg enthousiast daarentegen zijn de ouders die ervaring hebben met één van de locaties die zich buiten in het bos bevindt en waar kinderen naar hartenlust kunnen buiten spelen.

5 Resultaten: de kinderen

In totaal hebben 25 kinderen gedurende een schoolweek een dagboekje bijgehouden waarin zij al hun activiteiten noteerden. Op basis van deze kinderdagboeken geven we in deze paragraaf een beeld van wat kinderen zoal doen gedurende een schoolweek, waar al die activiteiten plaatsvinden en hoe zij daarheen gaan. Samen geven de 25 kinderen uit zes verschillende woonplaatsen een beeld van het gemiddelde ‘dagarrangement’ van basisschoolkinderen anno 2008.

5.1 Beschrijving van de opzet en steekproef van de kinderen

Per locatie zijn, zoals hiervoor al beschreven, steeds vier ouders benaderd voor een ouderinterview. De kinderen van deze ouders is vervolgens gevraagd om een activiteitendagboekje bij te houden gedurende één schoolweek (van maandag tot en met vrijdag). Op een locatie (Rotterdam) is het niet gelukt contacten te leggen met de ouders, van deze locatie konden dus ook geen kinderdagboeken verzameld worden. Voor alle andere zeven locaties hebben steeds drie of vier kinderen meegedaan. In totaal zijn er 27 kinderen die een dagboekje hebben ontvangen om bij te houden. Twee van de dagboekjes zijn zo laat bij ons teruggekomen dat ze niet meer konden worden verwerkt. In totaal beschikken we nu over dagboekgegevens van 25 kinderen, uit 23 gezinnen (twee keer deed zowel een kind in de jongste als een kind in de oudste leeftijdsgroep uit hetzelfde gezin mee).

De jongste kinderen hebben het dagboekje vaak ingevuld met hulp van één van hun ouders, over het algemeen de moeder. Tijdens de dagboekweek werden de kinderen elke avond gebeld door één van de onderzoekers of een onderzoeksassistente ter ondersteuning bij het invullen van het dagboekje. De 25 kinderen hebben de dagboekjes over het algemeen zeer compleet en nauwkeurig ingevuld. Gegevens ontbreken alleen voor twee dagen van één kind. Voor een ander kind geldt dat zij drie dagen ziek was in de week dat zij het dagboekje invulde. Deze dagen zijn buiten beschouwing gelaten bij de analyses, omdat ze een sterk afwijkend patroon laten zien dat geen inzicht geeft in het reguliere dagarrangement dat centraal staat in dit rapport. Dagboekgegevens zijn beschikbaar van in totaal 120 dagen in de periode januari en februari. De steekproef is bescheiden van omvang

Wat heb je gedaan vandaag?

en uitsplitsing naar subgroepen (en eventuele toetsing van de verschillen hiertussen) ligt dan ook niet voor de hand. De gegevens lenen zich wel voor een beschrijving van de belangrijkste patronen in het dagarrangement van de onderzochte kinderen in de basisschoolleeftijd gedurende een schoolweek.

De kinderen zijn gemiddeld 7,8 jaar oud, variërend van 4 tot en met 12 jaar. De kinderen zijn verspreid over de groepen 1 tot en met 8, waarbij onderbouw en bovenbouw vrijwel gelijk zijn vertegenwoordigd (respectievelijk 13 en 12 kinderen). Van de kinderen gaan er 21 (84%) naar de tussenschoolse opvang en 12 naar de naschoolse opvang (44%).

Elke dag is in het dagboekje onderverdeeld in 15 tijdvakken van een uur, beginnend om 7.00 uur 's ochtends en eindigend om 20.00 uur 's avonds, aangevuld met een extra tijdvak 'later'. De kinderen is gevraagd waar zij waren ('Waar was ik?') en welke activiteiten zij hebben uitgevoerd ('Wat heb ik gedaan?'). De kinderen is daarnaast gevraagd aan te geven hoe zij ergens naar toe gingen en met wie ('Hoe ging ik erheen? Met wie?'). In een laatste kolom werd gevraagd hoe zij de activiteit vonden die werd uitgevoerd op een bepaald uur ('Hoe was het?'). Voor de kinderen was duidelijk dat zij verder niet alle activiteiten die zij op school deden, ook in het dagboekje hoefden te noteren, behalve als zij binnen de school naar de overblijf of naschoolse opvang gingen.

5.2 Algemene beschrijving: wat doen kinderen de hele dag?

Uit de dagboekgegevens komt, naar verwachting, een aantal bekende patronen naar voren in de tijdsbesteding van kinderen (en deels ook van hun ouders) in een schoolweek. De gegevens zijn chronologisch geordend, ingedeeld naar hele uren.

7.00-8.00 uur: wakker worden, op weg naar school

De kinderen worden tussen 7 en 8 uur 's ochtends wakker. Eén ouder brengt doorgaans het kind of de kinderen naar de basisschool. De voorschoolse opvang komt slechts in één dagboekje voor op één dag en wordt dus nauwelijks tot niet gebruikt.

9 – 12 uur: school

's Ochtends zijn de kinderen op school bezig met diverse vakken en activiteiten, vaak in algemene zin aangeduid met 'leren', 'werken', 'luisteren', 'zelfstandig werken' en 'knutselen', of soms specifieker beschreven ('woord "vuur" geleerd'). Bijzondere activiteiten komen ook voor, zoals het maken van de Cito-toets, schoolzwemmen of een verjaardag van de juf.

12-13 uur: thuis eten of overblijven

Het dagprogramma van de basisschool wordt, met uitzondering van de woensdag, onderbroken door de pauze tussen de middag. Een deel van de kinderen eet 's middags thuis, in ieder geval op bepaalde dagen van de week. Een groot deel van de kinderen blijft over op school.¹¹ Van de tussenschoolse opvang wordt dus aanzienlijk vaker gebruik gemaakt dan van de voorschoolse opvang. Soms blijft de leerkracht aanwezig tussen de middag, maar vaker is er een 'overblijfmoeder' of speciale 'overblijffuf'. Bij het overblijven eten alle kinderen. Verder zitten ze achter de computer, ze spelen en ze 'kletsen'. De kinderen vinden het overblijven niet altijd leuk, zo blijkt uit de dagboekjes en de telefoongesprekken tussen de onderzoeksassistenten en de kinderen en/of ouders. Overblijven is soms niet leuk, omdat het 'chaotisch' is, 'druk', 'soms saai', en 'er zijn wel eens kinderen die je gaan plagen en duwen'. In de dagboekjes zijn overigens ook positieve evaluaties te vinden ('leuk en lekker').

13 – 15 uur: school 's middags

Na het eten thuis of het overblijven begint 's middags de school opnieuw met diverse activiteiten. De kinderen vullen voor het middagdeel vaak vergelijkbare dingen in als voor de ochtend. Ook 's middags zijn er soms bijzondere activiteiten ('Harry Potter 5 kijken'). Opgeteld brengen de kinderen gemiddeld zo'n 5 uur per dag door op school volgens de dagboekgegevens (dit is naar verwachting en in overeenstemming met een reguliere schooldag in het basisonderwijs die eigenlijk

¹¹ De dagboekgegevens geven voor het overblijven waarschijnlijk een onderschatting van de tijd die hiermee gemoeid is. Dit komt doordat men vaak 'school' heeft ingevuld van de ochtend tot halverwege de middag en/of omdat men heeft ingevuld waar men precies op een heel uur was (korter durende episodes, zoals het overblijven, worden dan minder vaak gerapporteerd dan langer durende episodes, zoals school).

Wat heb je gedaan vandaag?

vrijwel overal bestaat uit een ochtendprogramma van ruim drie uur en een middagprogramma van ongeveer twee uur, behalve op de woensdag).

15 – 18 uur: School is uit: naar huis of naar de bso

De meeste kinderen gaan op de meeste dagen na school eerst naar huis. Soms blijven zij de rest van de dag thuis. De meeste kinderen gaan op één of twee dagen naar een sportclub of andere activiteit (bijvoorbeeld turnen, zwemmen, voetballen, kickboxen, blokfluitles, toneel), of spelen bij een vriend of vriendin. De oudere kinderen uit de bovenbouw hebben een voor hun leeftijdsgroep kenmerkend programma, zoals het volgen van een typecursus en het bezoeken van de open dag van de middelbare school. Ook gaan de kinderen mee boodschappen doen of winkelen.

Een deel van de kinderen (11 van de 25) gaat op enkele dagen na school naar de bso ('naar schoolse opvang', schrijft een kind). De bso bevindt zich meestal in de buurt van de school of zelfs in het schoolgebouw zelf en is in dat geval dus lopend te bereiken. De bso begint vaak met limonade drinken en een cracker eten ('gezonde koekjes'). Er is soms een keuze voor binnen spelen of buiten spelen. Wanneer zij naar buiten zijn geweest, noteren de kinderen bijvoorbeeld in de dagboekjes: 'spelen', 'schommelen' of 'naar de kinderboerderij'. De kinderen doen verschillende dingen binnen: een hut maken van stoffen en dekens, gipsmaskers maken, een kleurplaat kleuren, televisie kijken, lezen, enzovoort. Ook computeren wordt genoemd, al vinden de kinderen het jammer dat de computers soms kapot of langzaam zijn. Kinderen bedenken soms zelf iets (bijvoorbeeld 'Beatrix spelen: oefenen met rechtop lopen met een voorwerp op je hoofd'). Soms kan je wel van alles doen op de bso ('buiten spelen, tv kijken, lezen, eten, zelf spelen of met vriendjes'), maar 'is er niets georganiseerd', aldus één van de ouders. De aanwezigheid van vriendjes wordt vaak in positieve zin genoemd ('met mijn b.s.o. vrienden, super leuk').

Soms is het 'dagboekkind' op een club of thuis terwijl een jonger broertje of zusje nog op de opvang zit (18.00u: 'even broertje van de crèche halen met pappa op de fiets').

18.00 uur en later: weer thuis

De dag eindigt, zoals verwacht, in vrijwel alle gevallen thuis; één maal sliep een kind vrijdag bij een vriendin wegens een slaapfeestje. Rond etenstijd zijn de kin-

deren vaak bezig met rustige activiteiten, zoals 'beetje tv kijken', thee drinken, douchen of in bad gaan of 'computeren'.

Na het eten rond 18.00 of 19.00 uur lezen de kinderen of worden zij voorgelezen door een ouder. De oudere kinderen gaan overwegend rond 20.00 uur naar bed. In de periode dat het onderzoek liep, kwam het ook voor dat de kinderen 's avonds tussen het eten en het naar bed gaan belden met één van de onderzoekers of onderzoeksassistenten en deze activiteit wordt dan ook soms genoemd in de dagboekjes ('in me kamer / met je aan de lijn / Super!!').

Hoe was het?

De kinderen vullen naar aanleiding van de in het dagboekje gestelde vraag 'Hoe was het?' doorgaans iets positiefs in. 's Ochtends is vaak 'goed' ingevuld en ook wel 'beetje goed' bij de eerste uren. Later op de dag wordt vaak 'leuk', 'fijn' of 'gezellig' ingevuld. Bovenaan staan sociale activiteiten in clubverband die de kinderen bijzonder leuk vinden ('heel erg leuk', 'héél gezellig'). Aan het einde van de dag geven kinderen soms aan 'moe' of 'slaperig' te zijn. Anderen schrijven op 'lekker' of 'fijn' of 'normaal' in bed te liggen. Bij de maaltijden wordt heel vaak 'lekker' ingevuld. Een enkele keer vult een kind iets in wat niet leuk werd gevonden. Overblijven op school is wel eens 'saai'. Kinderen vinden een bepaalde taak op school bijvoorbeeld 'moeilijk' of 'een beetje saai' of een enkele keer zelfs 'hééééél sáááááái'. Soms is er 'ruzie aan tafel' of iets is zowel leuk als verdrietig, zoals het bezoek aan oma die naar Turkije gaat. Echter, het algemene beeld dat naar voren komt uit de dagboekjes is dat de kinderen aan het einde van de dag tevreden terugblikken op de meeste dingen die zij hebben meegemaakt tussen 7 uur 's ochtends en 19.00 of 20.00 uur 's avonds.

Wat heb je gedaan vandaag?

Vier voorbeelden uit de kinderdagboekjes (evt. namen van de kinderen nog vervangen door alleen voorletter?)

Voorbeeld 1: dinsdag 15 januari 2008: Hugo, 5 jaar, groep 1/2 (Zevenhuizen)

Tijd	Waar was ik?	Wat heb ik gedaan?	Hoe ging ik erheen? /Met wie?	Hoe was het?
7.00 uur	In bed	Slapen	Ik was er al	Lekker
8.00 uur	Thuis, huiskamer	Ontbijten, TV kijken	Ik was er al	Leuk en lekker
9.00 uur	School	Spelen & werken, gym, kring	Met de auto, met papa	
10.00 uur		Bakje leegeten en drinken		Lekker
11.00 uur		Buiten spelen		
12.00 uur	Overblijf	Lunch eten, even buiten, daarna binnen spelen vanwege de regen	Binnen school, bij de overblijvjuf	Wel leuk
13.00 uur	School	Tekenen	Was er al	Niet zo leuk
14.00 uur				
15.00 uur	Buitenschoolse opvang	Tekenen met sjabloon, spelen met Action Man	Leidster vangt kinderen op. BSO is in school	Héél gezellig
16.00 uur		Appel, snoepjes en limo		
17.00 uur		Even tv kijken		
18.00 uur	Thuis	Eten, tv kijken, hamster spelen	Met de auto met papa	Leuk
19.00 uur	Thuis			
20.00 uur	In bed			
later				

Voorbeeld 2: woensdag 30 januari 2008: Schalk, 7 jaar, groep 3 (Utrecht)

Tijd	Waar was ik?	Wat heb ik gedaan?	Hoe ging ik erheen? /Met wie?	Hoe was het?
7.00 uur	In bed	Slapen	Ik was er al	Goed
8.00 uur	7.30 bij papa en mama in bed	Slapen en tv kijken	Lopend	Leuk
9.00 uur	Op school	Eerst praten, daarna stil lezen	Op de fiets met papa	Leuk
10.00 uur	Op school	Rekenen	Ik was al in de klas	Goed
11.00 uur	Op school	Schrijven	Ik was al in de klas	
12.00 uur	Uit school, naar huis	Eerst hier thuis met een vriendje eten	Lopend met oppasmoeder Anne-marie	Leuk
13.00 uur	Thuis	Spelen, vriendje weg	Thuis	Leuk
14.00 uur	13.30 uur thuis	Alleen spelen	Thuis	
15.00 uur	15.15 uur bij vriendje JW	Spelen met dieren	Lopend met de vader van vriendje JW	Leuk
16.00 uur	Bij vriendje	Spelen met ridders	Bij vriendje	Leuk
17.00 uur	17.40 uur thuis	Nog gespeeld met dino's	Thuis, lopend met de vader van JW	Leuk
18.00 uur	Thuis	Eten met oppasmoeder, mama, papa + Herre	Ik was er al	Best
19.00 uur	Thuis	Beetje spelen, dvd kijken	Ik was er al	Prima
20.00 uur	Thuis	Eerst lezen, daarna gaan slapen	Ik was er al	Prima
later				

Wat heb je gedaan vandaag?

Voorbeeld 3: maandag 11 januari 2008: Dasja, 9 jaar, groep 6 (Brummen)

Tijd	Waar was ik?	Wat heb ik gedaan?	Hoe ging ik erheen? /Met wie?	Hoe was het?
7.00 uur	In bed	Opstaan		Stom, ik wou nog slapen
8.00 uur	thuis	Eten		Lekker
9.00 uur	Op school	Lezen	Met de auto, met papa	Saai
10.00 uur				
11.00 uur	Op school	Gymmen	Lopend met de klas	Leuk
12.00 uur	Overblijf (op school)	Eten en spelen		Saai
13.00 uur	Het Redens, in Dieren	Appeltaart bakken	Auto, met Rens, Rien en Rosanne	Superleuk
14.00 uur		Rondleiding door Redens		Leuk
15.00 uur	Net op school	Zingen		Leuk
16.00 uur	Fluitles	Blokfluiten	Rennend	Superleuk
17.00 uur	In de keuken	Koken	Papa	Super!!!
18.00 uur	Aan tafel	Eten		Lekker
19.00 uur	Aan tafel	In dit dagboekje schrijven		Wel speciaal
20.00 uur				
later				

Voorbeeld 4: woensdag 23 januari 2008: Sana, 11 jaar, groep 7/8 (Heerlen)

Tijd	Waar was ik?	Wat heb ik gedaan?	Hoe ging ik erheen? Met wie?	Hoe was het?
7.00 uur	Thuis	Ik lag nog te slapen	Ik was aan het slapen	Ik was moe
8.00 uur	Thuis	Mezelf verzorgd		Gewoon
9.00 uur	Op school	Discussiekring	Met de voet met zus en ikzelf	Gezellig
10.00 uur	Op school	Pauze, buitenspelen	Met de klas	Leuk
11.00 uur	Op school	Rekenen		Leuk
12.00 uur	Op school	Afmaakwerk		Saai/leuk
13.00 uur	Thuis	Met mijn broertje gespeeld		Leuk
14.00 uur	Bij oma	Daar gegeten en gespeeld	Met mijn zus, broertje en moeder	Heel erg gezellig
15.00 uur	Naar tante Nouria	Gespeeld, gegeten	Met zus, broertje, oma en mama	Heel erg grappig en gezellig
16.00 uur	Ook bij tante Nouria	Tv gekeken met neefje en nichtje	Met mama, broertje en zus	Leuk
17.00 uur	Naar de winkel	Spullen gehaald	Met zus, broertje, mama en ikzelf	Gezellig
18.00 uur	Bij tante	Gespeeld	Zus, broertje en mama	Leuk
19.00 uur	Bij tante	Grappen verteld		Grappig
20.00 uur	Thuis	Gedoucht		Gewoon
Later	Thuis	Tv gekeken		Saai

Wat heb je gedaan vandaag?

5.3 Vervoer: naar school en weer terug en andere bestemmingen

Per schooldag verplaatst een kind zich, gemiddeld genomen, minimaal 3,5 keer per dag ($sd = 1,4$), waarvan één keer naar school en één keer weer naar huis ('minimaal' omdat een deel van de verplaatsingen niet kon worden achterhaald uit de dagboekjes en dan niet is gescoord). Voor sommige kinderen geldt dat zij op bso-dagen zich één keer meer verplaatsen. Echter, de bso is voor de onderzochte groep kinderen vaak gevestigd in de buurt van de school of in de school en in dat geval speelt vervoer naar de bso toe geen rol. Kinderen gaan daarnaast na schooltijd naar familie, vriendjes, naar clubs en naar de stad en dergelijke.

De kinderen verplaatsen zich lopend of rijden mee in de auto, de twee meest populaire manieren van vervoer (beide gemiddeld 1,2 keer per dag; in de periode dat het onderzoek liep, regende het overigens veel en flink, wat ook expliciet wordt genoemd als reden om met de auto te gaan). Fietsen, zelf of achterop zittend, komt minder vaak voor (0,5 keer per dag). Speciaal vervoer met een (taxi-)bus komt nauwelijks voor.

Als kinderen op weg zijn van a naar b, worden zij doorgaans begeleid door één van de ouders (2 van de 3,5 keer op een dag). Soms is er een andere volwassene, zoals de buren, opa of oma of iemand van de bso (minder dan één keer per dag, namelijk gemiddeld 0,3 keer per dag). Alleen de oudere kinderen lopen zelfstandig of met een groepje kinderen, maar ook voor deze groep komt dit weinig voor (0,6 keer per dag).

5.4 De belangrijkste patronen en de rol van ouders daarbij

De dagboekjes laten voor de gehele groep drie vaste patronen zien.

Allereerst, de school is een constante factor die de dag en de week structureert voor alle kinderen. Dit is uiteraard bepaald niet onverwacht, maar moet wel worden genoemd. Het valt ook op, omdat er – met uitzondering van het thuis beginnen en eindigen – verder grote variatie is in de invulling van de dag, zowel tussen kinderen als voor elk individueel kind.

Er zijn verschillen tussen kinderen (bijvoorbeeld tussen kinderen die wel en kinderen die geen bso bezoeken, of tussen kinderen die wel of niet naar de tussenschoolse opvang gaan). Maar ook per individueel kind zijn er verschillend tussen

de dagen van de week (op sommige dagen gaan ze naar een club, andere dagen zijn opa- en oma-dag, en andere dagen gaan ze naar huis etc.). Deze variatie is algemeen zichtbaar en vormt daarmee het tweede patroon.

Een derde patroon is de centrale rol van één van de ouders op een bepaalde dag. Elke dag is er één ouder die lopend, fietsend of met de auto, als het ware, de 'losse' stukjes van het dagarrangement met elkaar verbindt. De moeders leveren de grootste bijdrage op dit vlak en spelen een belangrijke rol. Sommige moeders werken niet en de werkende moeders starten soms later (bijvoorbeeld om 8.45 uur) en/of stoppen eerder, bijvoorbeeld voor het uitgaan van de school (zoals naar voren kwam in de ouderinterviews).

De rol van de ouders is groot, de onderzochte kinderen (allemaal in de basisschoolleeftijd) zijn vrijwel nooit alleen thuis, op straat of elders. Er is vrijwel altijd één van de ouders in de buurt. Alleen enkele van de oudere kinderen mogen alleen naar school of huis lopen. De aanwezigheid van één van de ouders gedurende de schooldag valt ook op, omdat de rol van formele opvang en informele opvang in dit onderzoek relatief gering blijken. Voorschoolse opvang speelt geen rol van betekenis. Ongeveer de helft van de kinderen maakt gebruik van de naschoolse opvang, maar het aandeel bso in de week is nooit zeer groot (zo'n 2 tot 3 uur op een bso-dag, over het algemeen twee of drie dagen per week, omgerekend komt dat neer op 0,5 uur per 'gemiddelde schooldag' volgens de dagboekjes). Ook naschoolse activiteiten, zoals een kinderclub, komen weinig voor. De meest gebruikte vorm van opvang is de tussenschoolse opvang, die de ouder(s) tussen de middag ontlast. Informele opvang is er 3,5 uur per week, oftewel 0,7 uur per 'gemiddelde dag', hier gedefinieerd als alle periodes waarbij een kind niet bij de ouder(s) is of een professional (op school, bso of club), maar bij een andere volwassene (familie, kennissen, burens en de ouders van een vriendje of vriendinnetje). De tijd die kinderen doorbrengen op een club –waar zij meestal één keer in een week naartoe gaan –is gemiddeld twee uur in de week.

De rol van de ouder komt ook tot uiting in het vervoer. Het is in vrijwel alle gevallen de ouder die brengt en haalt. Soms zijn de taken hierbij over beide ouders verdeeld op een dag. Zo is het patroon te zien dat de vader de kinderen 's ochtends brengt en dat de moeder de kinderen haalt.

6 Conclusies

In het voorgaande is een aantal onderzoeksbevindingen besproken naar aanleiding van het onderzoek op acht locaties naar de vormgeving van een zogenaamd 'Integraal traject 0-12-jarigen'. In dit hoofdstuk zetten we aan de hand van de onderzoeksvragen de belangrijkste uitkomsten nog eens op een rij en bespreken we de conclusies.

1. Welke opvangvoorzieningen, educatieve programma's en vrijetijdsactiviteiten voor kinderen in de leeftijd 0-12 jaar worden in nader te selecteren buurten/wijken/dorpen aangeboden?

Buitenschoolse opvang

Uit het onderzoek op de acht locaties komt naar voren dat alle scholen voor-schoolse opvang, tussenschoolse opvang en naschoolse opvang aanbieden, in samenwerking met een professionele aanbieder van kinderopvang. De school en de instelling voor kinderopvang werken samen volgens het zogenaamde makelaarsmodel, dat wil zeggen dat de school een partner voor kinderopvang aantrekt die de opvang verzorgt in of in de buurt van de school, waar de ouders de opvang inkopen. Voor het merendeel van de scholen was de wettelijke regeling om per augustus 2007 bso te bieden aanleiding om een samenwerkingspartner te zoeken of, als men al connecties had, de samenwerking verder uit te werken. Naschoolse opvang wordt op de meeste scholen vijf dagen aangeboden. Op een deel van de scholen is het beperkt tot drie dagen (maandag, dinsdag en donderdag), omdat men op de woensdag en de vrijdag vaak te maken heeft met een lage bezettingsgraad. Weekendopvang is op de bezochte scholen nergens aanwezig. In grote lijnen neemt per school zo'n 5-10% van de kinderen een of enkele dagen per week deel aan naschoolse opvang. De meeste kinderen gaan naar huis of soms is voor hen een andere vorm van opvang georganiseerd (gastouder of familie).

Van de opvang vóór aanvang van de lessen, die op bijna alle scholen in principe wel geboden wordt, maken vooralsnog maar heel weinig kinderen gebruik. Op de meeste scholen bezoekt echter een groot percentage van de kinderen meerdere dagen per week de overblijf (tussenschoolse opvang).

Wat heb je gedaan vandaag?

Naschoolse activiteiten/verlengde schooldag

Naast of in relatie tot de naschoolse opvang worden op de meeste plaatsen naschoolse activiteiten geboden. Op een aantal bezochte scholen (in achterstandswijken in de grote steden, maar ook in de kleinere gemeenten) is dit ingebed in het onderwijsachterstandenbeleid. Hierbij gaat het niet zozeer om opvang maar worden vooral ontwikkelingsdoelen nagestreefd. Dit aanbod is het meest vergaand ontwikkeld op de scholen in Rotterdam die meedoen aan de dagarrangementen en waar onder meer een verlenging van de leertijd wordt beoogd met het oog op het verhogen van de leerprestaties.

Maar ook op plekken waar het achterstandsbeleid geen of een minder prominente rol speelt, zoals de bezochte scholen in Putten, Brummen en Arnhem, wil men in toenemende mate de naschoolse opvang inhoudelijk verrijken met het oog op het bieden van zinvolle vrijetijdsbesteding van de kinderen, of het bevorderen van deelname door kinderen aan vrijetijdsvoorzieningen op het gebied van sport, cultuur en muziek.

Deze activiteiten zijn vaak kosteloos voor kinderen van de naschoolse opvang -of bij een activiteitenreeks die wordt aangeboden in het kader van het achterstandenbeleid- terwijl aan andere kinderen een kleine bijdrage wordt gevraagd, om de deelname van zoveel mogelijk kinderen mogelijk te maken.

VVE en kinderopvang

De opvang voor 0-4-jarigen, de reguliere kinderopvang voor werkende ouders, is –toevallig- in geen van de door ons bezochte locaties aan de school gekoppeld of in de school aanwezig. Wel zijn er hier en daar aanzetten om de samenwerking met kinderopvang 0-4- te verstevigen. Praktische belemmeringen, zoals ruimtegebrek in het schoolgebouw om extra lokalen voor kinderopvang in te richten, staan dit echter soms in de weg. In gemeenten zoals Putten en Brummen ligt het gebouw van de kinderopvang 0-4- zo dicht in de buurt, dat er vanzelfsprekend contacten zijn tussen de kinderopvang 0-4 en de nabijgelegen school.

Afstemming is vanzelfsprekender als het gaat om de peuterspeelzalen in het kader van VVE. Dat geldt ook voor de scholen in dit onderzoek. Daar waar men zich richt op de bestrijding van onderwijsachterstanden is sprake van samenwerking met één of meer peuterspeelzalen. Deze bestaat doorgaans uit een gezamenlijke programma-uitvoering en contacten over de individuele kinderen.

Resumerend hangen de verschillen in aanbod die we aantreffen op de scholen vooral samen met de achtergronden van de leerlingenpopulatie. Dat komt bijvoorbeeld goed tot uiting in de situatie in Utrecht met twee scholen die te maken hebben met dezelfde aanbieder van kinderopvang en naschoolse activiteiten. Op de ene school zijn veel kinderen met werkende ouders die het - zo blijkt uit een behoeftepeiling onder ouders van de school - niet nodig vinden dat er na schooltijd clubjes of andere activiteiten worden georganiseerd. Zij brengen hun kinderen daar zelf naar toe. Op de andere school, met een populatie van lager opgeleide ouders blijkt juist sprake van een uitgebreid aanbod aan verlengde schooldag activiteiten waarvoor veel belangstelling is.

2. Waarom verschillen scholen in het aanbod van voor- en naschoolse voorzieningen/opvang?

De vraag waarom scholen verschillen in het aanbod van voor- en naschoolse voorzieningen/opvang hangt sterk samen met de eerste vraag naar de verschijningsvormen.

Bij de selectie van de locaties is gekeken naar de omvang van de gemeenten waarin de scholen liggen en de eventuele ligging van de school in een achterstandswijk. De veronderstelling bij de gemeentegrootte is onder meer dat in kleinere gemeenten mogelijk minder voorzieningen zijn die in een samenwerkingsverband met scholen betrokken kunnen worden. Ook is het mogelijk dat juist in kleinere gemeenten de sport-, recreatieve en vrijetijdsvoorzieningen makkelijker tot samenwerking komen. Hoe het ook zij, uit het onderzoek komt niet duidelijk naar voren dat verschillen tussen scholen in het aanbod van buitenschoolse opvang en naschoolse activiteiten terug te voeren zouden zijn op de urbanisatiegraad of het aanwezige voorzieningenaanbod.

Wel lijkt er sprake van een ontwikkeling van steeds meer scholen naar brede scholen. Kenmerkend voor de brede school is de samenwerking tussen school en omgeving met het oog op het bereiken van bepaalde doelen en in relatie hiermee het vormgeven van een specifiek aanbod. De brede school was in beginsel een voorziening in het kader van de bestrijding van onderwijsachterstanden, maar de verbinding hiermee is de laatste jaren losser geworden. Weliswaar wordt de brede school nog wel specifiek voor kansarme kinderen van belang geacht maar de mo-

Wat heb je gedaan vandaag?

tivatie om aan een brede school te werken komt ook voort uit heel andere ontwikkelingen: de zorg over sociale cohesie, nieuwe doelen op het gebied van sociale competenties en -de focus van dít onderzoek- de grotere behoefte aan kinderopvang. Dit maakt dat we nu op veel plaatsen varianten van brede scholen aantreffen. Deze scholen zijn bezig om, als spil in een buurt of wijk, allerlei voorzieningen (op het terrein van opvang educatie, zorg, ouders, vrije tijd; al naar gelang de doelen die zij nastreven) aan zich te binden of rondom zich te organiseren. In de onderzochte scholen zien we die verschillende ontwikkelingen (gerichtheid op achterstandsbestrijding versus het realiseren van andere doelen zoals bieden van ‘opvang’) terug.

Concluderend stellen we ter beantwoording van onderzoeksvragen 1 en 2 vast: alle scholen in het onderzoek zijn brede scholen of zijn op weg om dit te worden. Wanneer we spreken in termen van ‘profilering’ zien we dat een deel van de bezochte scholen (Rotterdam, Heerlen, Utrecht) zich vooral richt op de bestrijding van onderwijsachterstanden. Hier is het beleid erop gericht dat kinderen meer mogelijkheden krijgen om zich te ontwikkelen. Dit vraagt om een brede inhoudelijke samenwerking. Behalve dat men zorgt voor een inhoudelijk zinvol activiteitenaanbod en een verbinding van het binnen- en buitenschoolse leren richt men zich op deze scholen veelal ook op andere thema’s in het kader van achterstandsbestrijding, zoals een goede relatie met de ouders, ontwikkeling van een zorgstructuur en voor- en vroegschoolse educatie. Die specifieke doelgerichtheid heeft consequenties voor de organisatie. Als de instellingen samenwerken met het oog op het bereiken van bepaalde pedagogisch-onderwijskundige doelen bij de kinderen is er ook meer noodzaak hier afspraken over te maken en deze vast te leggen. Op verschillende van deze locaties zijn vergaande afspraken gemaakt tussen de partners over de doelen en de gewenste opvoedingscontext, de manier waarop men omgaat met de kinderen, geldende normen en waarden en gedragsregels. Met het oog hierop zijn protocollen en handleidingen ontwikkeld voor de aanbieders van activiteiten. Ook is soms sprake van gezamenlijke trainingen voor alle werkers binnen het vastgestelde concept.

Een ander deel van de bezochte scholen is primair gericht op het realiseren van de opvang waarbij de tussen- en naschoolse opvang op dit moment de meeste aandacht heeft. Het opnemen van de opvang voor 0-4-jarigen in dit aanbod is op de door ons bezochte locaties (nog) niet sterk ontwikkeld.

We hebben in dit verslag telkens aangegeven dat de scholen en aanbieders van de kinderopvang samenwerken volgens het eerste model van de Onderwijsraad (makelaarsmodel). Dat geldt vooral voor de gekozen rechtsvorm (ouders hebben met twee partijen te maken). Als we letten op andere kenmerken van de gekozen indeling in modellen dan gaat een deel van de bezochte locaties in de richting van de overige modellen, met name model 4: een voorziening met drie afdelingen, de basisschool, een afdeling voor zorg en educatie van nul- vierjarigen en een afdeling voor zorg en educatie in de buitenschoolse tijd. De bezochte achterstandsscholen vertonen al een heel aantal van deze kenmerken, al is nog niet elk onderdeel even ver uitgewerkt (d.w.z.: wél samenwerking met een peuterspeelzaal, maar nog niet met de kinderopvang voor 0-4-jarigen). Alleen de rechtsvormen ‘alles in één hand’ hebben we in de bezochte locaties niet aangetroffen. De vraag is echter ook of dit voor de ouders wel zo’n belangrijk punt is. Eventuele belemmeringen voor ouders om gebruik te maken van buitenschoolse opvang (voor-, tussen- en/of naschooltijd) lijken meer te maken te hebben met opvangtijden of kosten (cq. de onbekendheid hiermee) dan met het sluiten van een overeenkomst.

3. In welke mate en waarom maken ouders en kinderen al dan niet gebruik van deze opvangvoorzieningen, programma’s en activiteiten?

Het gebruik van het aanbod aan buiten- en naschoolse voorzieningen is nagevraagd bij een steekproef van ouders, verdeeld over de verschillende locaties. Op elke locatie is geprobeerd om twee ouders te vinden die wel en twee ouders die geen gebruik maken van naschoolse opvang. De kinderen van deze ouders waren verdeeld over twee leeftijdsgroepen: kinderen van 5-8 en kinderen van 9-12 jaar. Het gemiddelde opleidingsniveau van de bevraagde ouders is vrij hoog. In de groep die wel gebruik maakt van buitenschoolse opvang gemiddeld nog wat hoger dan in de groep die hier geen gebruik van maakt. De moeders die betaald werk verrichten, doen dat in deeltijd en de vaders werken full time. De groep van 25 ouders lijkt goed overeen te komen met de gehele populatie van Nederlandse ouders van jonge kinderen als het gaat over de verdeling van arbeid- en zorgtaken.

Wat heb je gedaan vandaag?

Er lijkt noch bij de ouders die geen gebruikmaken van de opvangmogelijkheden, noch bij de ouders die dat wel doen behoefte te bestaan aan méér opvang voor hun kinderen¹². De algemene lijn is dat ouders ook graag voor hun eigen kinderen willen kunnen zorgen. Voor de één is dat elke dag, voor de andere is dat toch minimaal een aantal dagen gedurende de schoolweek, en in het weekend. Geen van de ouders heeft behoefte aan weekendopvang (en die wordt ook niet geboden). Wel is er behoefte aan wat meer flexibiliteit van de opvang opdat de flexibiliteit die het werk soms vraagt van ouders gemakkelijker kan worden gerealiseerd en men niet hoeft te zoeken naar allerlei noodoplossingen. Ouders in achterstandssituaties maken weinig gebruik van met name de naschoolse opvang, dat lijkt ook te maken te hebben met een gebrek aan informatie over het eventuele belang en de hoogte van de kosten. Er lijkt, kortom, bij ouders niet echt veel behoefte aan meer opvang rond de schooltijden, wel aan meer flexibiliteit. Met flexibiliteit wordt dan bedoeld: eventueel een dagdeel in een week extra komen of een keer een dagdeel ruilen. Voor bepaalde doelgroepen geldt dat goede informatie over het belang en de kosten van naschoolse opvang (en/of activiteiten) overwogen zou kunnen worden.

De voorschoolse opvang, de opvang vóór aanvang van de lessen, blijkt voor een klein groepje ouders in een behoefte te voorzien. Voor veel meer ouders voorziet de tussenschoolse opvang in een behoefte, omdat het hen (lees: de moeders) in staat stelt om te werken, ook al is het tot drie uur 's middags. Overigens lijkt er gelet op het beeld dat naar voren komt uit de gehouden interviews -waarin vrijwel alle vaders een volledige werkweek hebben, en vrijwel alle moeders geen of een deeltijdbaan- wel nog steeds reden om aandacht te besteden aan de verdeling van zorgtaken en arbeid tussen de vrouwen en mannen.

Doordat op elke school maar met een klein groepje ouders gesproken kon worden, bevat het onderzoek weinig ouders die ervaring hebben met naschoolse activiteiten zoals aangeboden in de verlengde schooldag. Daarom kon over dit onderwerp helaas beperkte informatie naar voren komen vanuit de ouders. Uit de wensen die zij uiten ten aanzien van naschoolse opvang (ook als zij daar zelf geen

¹² Dit laat overigens onverlet dat er op enkele onderzochte locaties wachtlijsten zijn voor de naschoolse opvang.

gebruik van maken) kunnen we echter afleiden dat er behoefte is aan naschoolse activiteiten op de wijze waarop deze in de verlengde schooldag worden aangeboden. Ouders wensen een interessant inhoudelijk programma, met name voor de wat oudere kinderen. Aan de andere kant hoeft dit misschien niet elke dag (voor kinderen die vaker naar de opvang gaan) en moet er ook gelegenheid zijn voor vrij spelen en ondernemen. Dan is vooral de ruimte van belang. De binnenruimte: die moet een huiselijke sfeer hebben maar ook gevarieerd zijn, bijvoorbeeld door de aanwezigheid van aparte ruimtes voor jongere en oudere kinderen en voor verschillende activiteiten (rennen en klimmen, maar ook knutselen, computeren, koken, bakken en muziek maken). En de buitenruimte: alle ouders vinden het van belang dat de kinderen kunnen buitenspelen. Zij zijn echter weinig enthousiast over het buitenspelen op alleen het (stenen) schoolplein van de school. Erg enthousiast daarentegen zijn de ouders die ervaring hebben met één van de locaties die zich buiten in het bos bevindt en waar kinderen naar hartenlust kunnen buiten spelen.

4. Wat is de, volgens ouders, meest wenselijke vormgeving, inhoud en pedagogisch-didactische aanpak?

Uit de beantwoording van de vorige onderzoeksvragen kwam al naar voren dat ouders vooralsnog weinig behoefte hebben aan voorschoolse opvang en dat zij de tussenschoolse opvang een goede regeling vinden die wel relatief duur is en vraagt om verdere kwaliteitsverbetering, met name bestaand uit voldoende tijd en aandacht voor de lunch (d.w.z.: het eetmoment zelf) en de overblijfkrachten. Voorts hebben ouders behoefte aan enige flexibiliteit in de naschoolse opvang, die vooral zou moeten bestaan uit de mogelijkheid om het kind nu en dan een dagdeel extra te laten komen, of om een dagdeel te ruilen.

Andere wensen van ouders – en kinderen- zijn: een beter aanbod voor oudere kinderen, dat wil zeggen de 8+-groep. Met name oudere kinderen neigen ertoe naschoolse opvang saai te vinden, vanwege het ontbreken van genoeg leeftijdgenoten en/of speelmogelijkheden om leuk te kunnen spelen.

Verder zijn er wensen ten aanzien van de plaats van de opvang. Aan de ene kant is verbinding aan de school gunstig met het oog op het vervoer. Aan de andere kant vinden kinderen naschoolse opvang in de school niet altijd leuk, vooral niet

Wat heb je gedaan vandaag?

tijdens de vakantie. Als ze in de vakantie naar de opvang gaan, lijkt het alsof ze tóch naar school moeten. Daarom moeten er in de vakantie voldoende uitstapjes worden georganiseerd: naar het zwembad, het bos, fijne speelplekken, eventueel een museum en/of speeltuinen.

Uit de inventarisatie van de wensen en behoeften van ouders en kinderen aan activiteiten blijkt verder dat de aanwezigheid hiervan heel plezierig wordt gevonden. Veel ouders en kinderen vinden het fijn als naschoolse opvang meer is dan thee drinken en vrij spelen. Hierbij wordt gerefereerd aan activiteiten waaraan de kinderen langere tijd of meerdere weken kunnen meedoen. Maar het gaat ook om eenmalige activiteiten die vrij simpel te organiseren zijn, zoals met een groepje een taart bakken of, onder leiding van een enthousiaste naschoolse kracht samen een hut bouwen of een leuke pot voetbal spelen. Opvallend is verder het enthousiasme voor de opvang in Putten waarin de kinderen er zelf op uit kunnen gaan in een spannende omgeving in het bos.

De kinderen vinden, zo blijkt uit de dagboekjes, eigenlijk heel veel dingen leuk. Opmerkelijk hierbij is nog dat de kinderen uit de hogere sociaal-economische milieus allerlei clubjes en bezigheden hebben na schooltijd. Kinderen uit de lagere milieus hebben die niet of minder. Met name voor hen is de aanwezigheid van leuke en leerzame activiteiten dus een belangrijke aanvulling.

Al met al lijkt het niet zonder meer voor de hand liggend om te streven naar een situatie gebaseerd op het Zweedse model met uitgebreide dagarrangementen die impliceren dat een groot deel van de kinderen tussen 8.00 en 18.00 uur, iedere schooldag, door anderen dan de ouders wordt opgevangen, opgevoed en opgeleid. Uit de geluiden van de ouders maken we op dat veel van hen ook graag zelf voor hun kinderen willen zorgen. Ouders zien er niets in om elk vrij moment dat een kind heeft door een ander te laten opvullen. Er is daarbij echter wel een kanttekening te plaatsen: de verdeling van zorg- en arbeid tussen mannen en vrouwen blijkt erg scheef, de vraag is of dat wenselijk is.

Ook bij de optie dat alle vormen van opvang (van 0-12 jaar) aan de school (als gebouw) gekoppeld moeten zijn, kunnen we vraagtekens zetten. De ouders wijzen op het belang van buitenspelen en exploreren op veilige, aantrekkelijke speelplekken. Kinderen moeten ook de mogelijkheid krijgen om andere levenservaringen op te doen en niet alleen beperkt zijn tot de bekende plekken in en rond het schoolgebouw. Het verruimen van het blikveld van kinderen is een belangrijke

motivering voor de verlengde schooldag voor kinderen uit kansarme gezinnen. Maar in feite geldt voor alle kinderen dat een rijk en gevarieerd aanbod van belang is. Hier bleek in de bezochte locaties ook oog voor te zijn.

Aandachtspunt in een discussie over verdere ontwikkeling van de samenwerking tussen de school, de opvang en vrijetijdsvoorzieningen is vervolgens de pedagogische afstemming: die is er (nog) lang niet altijd. Voorafgaand zou echter eerst een aantal vragen gesteld kunnen worden: wat verstaan we eigenlijk precies onder pedagogische afstemming, op welke punten is die wel en niet wenselijk, wat levert dat op, waarom zou dat zinvol zijn en wat zijn de eventuele nadelen of risico's? Sommige ouders geven aan het belangrijk te vinden dat hun kinderen verschillende (pedagogische en sociale) contexten leren kennen.

Gelet op de toename van bso-plaatsen na de invoering van de nieuwe wet waarbij scholen verantwoordelijk zijn, blijkt de opvang wel in een duidelijke behoefte te voorzien. Dan is het van belang om te zorgen voor een kwalitatief goed en voor iedereen toegankelijk en betaalbaar voorzieningstelsel. Samenvattend komen we op de volgende kenmerken van de meeste wenselijke vormgeving, inhoud en pedagogische aanpak van voor-, tussen en naschoolse activiteiten:

- Rekening houden met de situatie, de leeftijd en de achtergrond van de kinderen
- Flexibel
- Niet te duur
- Het is vooral spelen, geen school
- Maar wel spannend en afwisselend
- Vaste, goed gekwalificeerde begeleiders
- Aantrekkelijke binnen- en buitenruimtes.

Literatuur

- Balledux, M. en L. Schreuder (2005). Biologisch ritme en schoolprogramma. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Boogaard, M., Fukkink, R. en Felix, Ch. (2008). Chillen, gamen, skaten. Opvattingen over kwalitatief goede buitenschoolse opvang in Nederland. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut, rapport nr. 787.
- Dijk, M. van, L. Schreuder (2004). Handleiding integratie peuterspeelzaal en kinderdagverblijf. Hulpmiddelen voor het management. Utrecht: NIZW Jeugd/JSO.
- Emmelot, Y & I. van der Veen (2003). Brede basisscholen uitgelicht. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut. SCO-rapport 680.
- Erp, M. van, P. Koopman & E. Voncken (1997). Het experiment Verlengde Schooldag in het basisonderwijs. Eindeverslag van het evaluatieonderzoek in Rotterdam, Den Haag en Utrecht. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Erp, M. van, G. Ledoux & I. van der Veen (2002). Samenwerken, streven en vernieuwen. Brede scholen in Rotterdam. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Fukkink R.G. & M. Van IJzendoorn (2004). Dertig jaar onderzoek naar de Nederlandse kinderopvang: centrale thema's. In: Van IJzendoorn, Tavecchio en Riksen-Walraven: De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang (p. 49-76). Amsterdam: Boom.
- Oenen van, S. en M. Valkestijn (1999). Verlengde Schooldag Brug tussen lokaal onderwijs- en jeugdbeleid. Utrecht: NIZW.

Wat heb je gedaan vandaag?

Oenen, S. van en F. Hajer (2001). *De school en het echte leven Leren binnen en buiten school*. Utrecht: NIZW.

Oenen, S. van, P.P. Bakker en m.m.v. M. Valkestijn (2002). *Rapport Welzijn, onderwijs en de brede school: Activiteiten met kinderen Een landelijke rapportage*. Utrecht: NIZW.

Oenen, S. van en M. Valkestijn (2007). *Professionalisering in de brede school Tendensen en kwesties: verkennende notitie*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Onderwijsraad (2002) *Spelenderwijs, kindercentrum en basisschool in één hand*. Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2006). *Een vlechtwerk van opvang en onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.

Schreuder, E.T. (1998) *Buitenschoolse opvang in de basisschool*. Utrecht: NIZW.

Schreuder, L., M. Valkestijn en F. Hajer (2005). *Dagarrangementen in de brede school Een samenhangend aanbod van onderwijs, opvang en vrije tijd*. Utrecht/ Amsterdam: NIZW Jeugd (nu NJi)/ SWP.

Studulski F. & Grinten, M. van der (2006). *Brede scholen in uitvoering*. Utrecht: Sardes.

Veen, A. J. Roeleveld en P. Leseman (2000). *Evaluatie van Kaleidoscoop en Piramide*. Eindrapportage. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut. SCO-rapport 576.

Veen, A., R. Fukkink, J. Roeleveld (2006). *Evaluatie van Startblokken en Basisontwikkeling. Implementatie en effecten van het programma Startblokken en Basisontwikkeling in het kader van Voor- en Vroegschoolse Educatie*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut. SCO-rapport 751.

Literatuur

Vermeer, H.J., Van IJzendoorn, M.H., De Kruif, R.E.L., Fukkink, R.G., Tavecchio, L.W.C., Rixen-Walraven, J.M.A. & Van Zeijl, J. (2005). *Kwaliteit van Nederlandse kinderdagverblijven: Trends in kwaliteit in de jaren 1995-2005*. Leiden, Amsterdam, Nijmegen: Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek.

Bijlage

Door de Onderwijsraad onderscheiden modellen voor voor-, tussen- en naschoolse opvang:

Model 1: de school als makelaar

de school zorgt voor onderwijs en de kinderopvanginstelling zorgt voor opvang, waarbij de school en de kinderopvanginstelling meer of minder samenwerken. De ouders hebben met twee duidelijk van elkaar te onderscheiden partijen te maken.

Model 2: opvang en onderwijs in één hand, eigen rechtspersoon

Het schoolbestuur richt zelf een kinderopvangorganisatie op die moet voldoen aan de eisen van de Wet kinderopvang en kiest daarvoor een passende rechtsvorm. De stichting en de school zullen door de ouders als één partij worden ervaren. Bestuurlijk gezien is er een scheiding.

Model 3: opvang en onderwijs in één hand, onderwijsgebonden opvang

Dit model betekent een uitbreiding van de taak van basisscholen: naast onderwijs kunnen ze ook onderwijsgebonden opvang gaan verzorgen. Dit is opvang waarbij uitdrukkelijk een verbinding met het onderwijs gelegd wordt. In dit model hebben ouders voor zowel de opvang van hun kinderen als het onderwijs te maken met één partij.

Model 4: opvoeding, opvang en onderwijs onder één dak, integraal model

In dit model gaat een schoolbestuur over in een bestuur van een educatieve voorziening voor nul- tot twaalfjarigen. De voorziening kent drie afdelingen: de basisschool, een afdeling voor zorg en educatie van nul- tot vierjarigen en een afdeling voor zorg en educatie in de buitenschoolse tijd voor vier- tot twaalfjarigen, respectievelijk vier- tot acht- en acht- tot twaalfjarigen. Ook de tussenschoolse opvang krijgt hierin een plek. Ouders krijgen te maken met één instituut waarin alle diensten zijn ondergebracht. De ouders sluiten overeenkomsten met één partij.

Recent uitgegeven SCO rapporten

- 791 Verbeek, F., Felix, C.
Resultaten van de startersopleiding van de Academie voor Wetgeving.
- 789 Blok, H., Eck, E. van
Leer- of verbeternetwerken in het basisonderwijs, een eerste verkenning.
- 788 Oud, W.
Ontwikkeling en implementatie van het Wanita-concept. Afsluiting van de monitor.
- 787 Boogaard, M., Fukkink, R., Felix, C.
Chillen, skaten, gamen. Opvattingen over kwalitatief goede buitenschoolse opvang in Nederland.
- 786 Peetsma, T., Blok, H. (red)
Onderwijs op maat en ouderbetrokkenheid; het integrale eindrapport.
- 785 Veen, A.
Pilot Huisbezoeken. (project Capabel).
- 784 Roede, E.
Pedagogische Dimensie nr. 54. Signalering en aanpak van geweld. Mogelijkheden voor leraren om gevaarlijk gedrag van leerlingen tijdig te kunnen signaleren.
- 783 Karsten, S., Schooten, E. van, Blok, H.
Achterblijven in Amsterdam? Verslag van het onderzoek naar de leerlingen met een LWOO- en PrO-verwijzing.
- 782 Veen, A., Veen, I. van der, Koopman, P.
Bos en Lommer. Onderzoeksrapportage over de periode 1991-2005. Evaluatieonderzoek project Capabel (vierde interimrapport).
- 781 Derriks, M., Kat, E. de
Pedagogische Dimensie nr. 53. De leerlingen de baas. Beginnende vrouwelijke docenten en orde in de klas.
- 780 Eck, E. van, Boogaard, M.
Interne en externe kwaliteitszorg in het basisonderwijs en de rol van het bovenschools management.
- 779 Veen, A., Daalen, M. van, Roeleveld, J., Jonge, N. de
Implementatie van Voor- en Vroegschoolse Educatie in Rotterdam.
- 778 Veen, A., Vergeer, M., Oenen, S. van, Glaudé, M., Breetvelt, I.
ZonMw Programmeringsstudie Jeugd, Deelstudie 1 Effecten van interventies in Pedagogische Basisvoorzieningen.

Deze rapporten zijn te bestellen via:

<http://www.sco-kohnstaminstituut.uva.nl/webwinkel/bestellen.htm>

Het EC O3

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van het Expertisecentrum Ontwikkeling, Opvang en Onderwijs voor 0-12 jarigen (EC O3) door het SCO-Kohnstamm Instituut en het NJi. Het EC O3 is een initiatief van het SCO-Kohnstamm Instituut, Sardes en het Nederlands Jeugdinstituut / NJi. Samen vormen zij een open netwerkstructuur waarbinnen zij een nauwe samenwerking nastreven met andere kennisorganisaties en instellingen uit de beroepspraktijk. Hierdoor wordt kennis beter inzetbaar om de ontwikkeling, opvang en het onderwijs van jonge kinderen te ondersteunen. Doel van het expertisecentrum is het bevorderen, bundelen en verspreiden van kennis over ontwikkeling, opvang en onderwijs in de leeftijd van 0-12 jaar. Kennis uit wetenschappelijk onderzoek wordt vertaald naar de praktijk zodat het toegankelijk wordt voor professionals en managers werkzaam bij kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, basisscholen en beleidsmakers op lokaal en landelijk niveau en onderzoekers. EC O3 fungeert ook als verzamelplek voor praktijkgerichte onderzoeksvragen die in het werkveld leven en koppelt deze terug naar de wetenschap. Zo worden wetenschap, praktijk en beleid verbonden. Nadere informatie is te vinden via: <http://www.eco3.nl/>